

Seleccions Histocat

Publicació periòdica de pensament
històric i nacional

Núm. 04 - desembre 2008

Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya

La Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya és una entitat sense ànim de lucre dedicada a la investigació de la història de Catalunya amb un interès especial en aquells aspectes que han estat oblidats o distorsionats com ara la presència catalana en la descoberta i colonització d'Amèrica, etc. Rescatar la nostra història de l'oblit i la manipulació és un pas imprescindible per a recuperar la nostra autoestima com a poble protagonista, d'altra banda, de grans fites en el passat i que vol tornar a ser protagonista del seu futur, d'un futur sense intermediaris.

Com a fundació benèfica de tipus cultural, la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya està inscrita amb el número 1945 en el Registre de Fundacions de la Generalitat de Catalunya des del dia 23 de març de 2004.

SELECCIONS HISTOCAT és una publicació de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya que ofereix informació sobre les activitats periòdiques de la Fundació així com articles, entrevistes, notícies i altres textos d'interès per a historiadors, antropòlegs i filòsofs.

- © Gustau Adzerias, Ramon Arnabat, Carles Camp i Joan Cavaller per l'autoria dels textos
- © Mercè Ribas i Grant Anderton per la traducció anglesa dels textos
- © Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya per aquesta edició

ISSN: 2013-3324
Dipòsit legal: B-5789-2010

Disseny de la coberta, maquetació i edició: Joan Cavaller
Producció: Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya
www.histocat.cat
1ª edició: desembre de 2008

SELECCIONS HISTOCAT
Desembre 2008

Índex de capítols

Gustau Adzerias. La guerra de 1808-1814. Insurrecció, guerra i revolució en el Principat de Catalunya. El bicentenari (part 3).....	7
Ramon Arnabat. El reialisme durant el trienni liberal (1820-1823).....	15
Carles Camp. Diogo de Teyde. Colom i la descoberta d'Amèrica.....	37
Joan Cavaller. Ibers. Antecedents jònics i fonament nacional de Catalunya. Part 3: L'iberisme espanyolista.....	46
Primera Jornada de Nacions i Cultures no Estatals a Catalunya.....	90
Recull de les publicacions aparegudes el 2008 a l'estat espanyol sobre història de Catalunya	96

LA GUERRA DE 1808-1814
INSURRECCIÓ, GUERRA I REVOLUCIÓ
EN EL PRINCIPAT DE CATALUNYA

EL BICENTENARI (PART 3)
EL DOS DE MAIG ENTRE LA REALITAT I EL
MITE

Gustau Adzerias

Els sagnants fets ocorreguts a Madrid el dia 2 de maig de 1808 mereixen un anàlisi, no dels fets en si, sinó de les motivacions que van portar els habitants de la Vila, primer a organitzar els aldarulls del dia 1; l'atac directe a les tropes imperials del dia 2; i a partir del dia 3, patir una brutal repressió. Obviarem la detallada descripció del fets físics, del quals no dubtem, i dels quals existeixen descripcions històriques molt acceptables. Però, quant a les motivacions, la qüestió pot ser una altra. La primera pregunta que podem plantejar seria: van ser uns fets sorgits per generació espontània? El poble, conjuntament amb uns pocs militars, van sortir al carrer d'una manera espontània? O pel contrari tot va ser una posada en escena meditada i planejada? I si fos així, per qui?

Sabem que una vegada va triomfar el cop d'estat d'Aranjuez, el 19 de març, la situació creada va originar un alt grau de conflictivitat entre les classes dirigents, i que aquestes inquietuds van ser traspassades al poble. La situació quedava agreujada per la presència de tropes imperials en territori espanyol. Només cal imaginar la quantitat de conflictes originats per la presència de soldats lluny de les seves terres, amb un servei militar de 6 o 8 anys, amb molt de temps lliure, i amb moltes tavernes a visitar i moltes noies a qui perseguir.

Però fem una recopilació cronològica del fets. El text complet dels documents esmentats es pot llegir en el meu article “La guerra de 1808-1814. Insurrecció, guerra i revolució en el Principat de Catalunya. El bicentenari” (parts 1 i 2)¹:

16 de març. Carles IV comunica a Pedro Cevallos, primer *Secretario de Estado y del Despacho*, el seu viatge cap a Andalusia, seguint el pla de Godoy.

17 de març. S’inicien a Aranjuez els aldarulls populars capitanjats pel *tio Pedro*, que resultà ser el Comte de Montijo. Assalten el palau de Godoy, tiren mobles i tapissos per les finestres i calen foc a la pila. Curiosament Carles IV i la reina contemplen l’escena del motí des de les finestres de palau. Els seus consellers el convencen que la fúria del poble està dirigida contra Godoy. El rei signa un decret que destitueix a Godoy dels càrrecs de Generalíssim i d’Almirall. Una vegada fet públic el decret, torna la calma. Les tropes de la casa reial no han intervingut. Godoy no apareix.

18 de març. Calma a Aranjuez. Arriben notícies dels aldarulls ocorreguts a Madrid contra residències de ministres i parents de Godoy, i aquest continua desaparegut.

19 de març. A Aranjuez tornen els aldarulls quan apareix Godoy. Havia estat amagat a les golfes del seu palau, la gana i la set el fan sortir. Agredit per la multitud, és salvat pels guàrdies de Corps enviats pel príncep d’Astúries i empresonat. Carles IV tem per la seva vida i la de la reina, convoca a la seva cambra els seu ministres i el príncep d’Astúries, i en la seva presència signa un decret amb la

¹ Gustau Adzerias, “La guerra de 1808-1814. Insurrecció, guerra i revolució en el Principat de Catalunya. El bicentenari. Part 1” i “... Part 2” a Seleccions Histocat. Octubre 2008 i Novembre 2008, respectivament. Fundació d’Estudis Històrics de Catalunya. Barcelona, 2008.

seva abdicació en favor del seu fill, que adopta el nom de Ferran VII.

21 de març. Carles IV, penedit de la seva abdicació, redacta la *Protesta* i demana protecció al seu *hermano y señor* l'emperador dels francesos, Napoleó. S'inicia el contracop.

23 de març. Murat, Gran Duc de Berg i cunyat de Napoleó, entra amb les seves tropes a Madrid enmig de les aclamacions populars.

24 de març. Entrada triomfal de Ferran VII a Madrid.

27 de març. A París, Napoleó rep la notícia de l'abdicació de Carles IV en favor del seu fill Ferran.

29 de març. Napoleó rep la *Protesta* i la carta de Carles IV. Redacta i envia una carta a Ferran com a príncep d'Astúries. Parem atenció a la cronologia per fer un comentari. No queda clar el paper jugat per Murat en tot l'afer. Si tenia ordres de Napoleó de protegir Carles IV, disposava de les tropes adequades: dos batallons de la Guàrdia Municipal de París. Amb la seva passivitat va donar peu al triomf del cop d'estat, l'empresonament de Godoy i la proclamació de Ferran VII.

Primers d'abril. Sortida cap a París de dues comissions. En la primera, Carles IV demana a Napoleó li siguin retornats els seus drets a la corona, donat que l'abdicació va ser resultat de la violència. En la segona, Ferran VII demana a l'emperador ser reconegut com a legítim rei.

10 d'abril. Sortida de Ferran VII de Madrid cap a Baiona per Burgos i Vitòria, acompanyat pel propi Savary i tot el seu consell privat, inclosos el duc de l'Infantado, el ministre Ceballos, el clergue Escóiquiz, el duc de San Carlos, el comte de Villariego, i els marquesos d'Ayerbe,

Guadalcázar i Feria. En absència de Ferran VII, el regne queda en mans de la Junta Suprema, presidida pel seu oncle, l'Infant Don Antonio.

17 d'abril. Aprofitant que Ferran i els seus principals consellers estan lluny de Madrid, camí de Baiona, Carles IV envia una carta a l'Infant Don Antonio com a cap de la "Junta Superior de Gobierno" on declara nul·la la seva abdicació, torna a ser el rei perquè Ferran no ha estat reconegut per Napoleó i anuncia les seves intencions d'anar cap a Baiona per a entrevistar-se amb l'emperador, el seu protector.

20 d'abril. Ferran VII passa la frontera i arriba a Baiona a les dues de la tarda. Mentrestant a Madrid, Murat aconseguix la custòdia de Godoy

21 d'abril. Carles IV surt de Madrid cap a Baiona, amb escorta i acompanyat de la reina Mª Lluïsa, Godoy, la seva filla Carlota i la seva amant Pepita Tudó.

30 d'abril. Arribada a Baiona de Carles IV

1 de maig. Reunió de Napoleó amb els consellers de Ferran VII. S'inicien a Madrid els aldarulls populars contra Murat.

2 de maig. Aldarulls sagnants a Madrid.

4 de maig. Arriba a Baiona la notícia dels fets de Madrid dels dies 1 i 2 de maig. Carles IV, atemorit pels esdeveniments, envia el manifest *Espanyoles y amados vasallos* i, a la vegada, signa el decret de nomenament de Murat com a lloctinent general del regne. El mateix dia, l'Infant Don Antonio surt de Madrid cap a Baiona.

5 de maig. Ferran envia una carta al seu oncle, l'Infant don Antonio, a qui suposa encara a Madrid i al front de la Junta de Govern, anunciant la seva intenció de retornar la corona al seu pare Carles IV.

6 de maig. Torna a enviar a l'infant Don Antonio la carta anunciada amb la seva renúncia a la corona.

8 de maig. Carles IV comunica al Consell de Castella, a Madrid, la Reial Ordre en què ha cedit tots els seus drets a la corona d'Espanya i de les Índies a Napoleó, emperador dels francesos.

12 de maig. Des de Bordeus, camí de l'exili, el príncep d'Astúries i els infants Don Carlos i Don Antonio envien un manifest en què confirmen la cessió a Napoleó de tots els drets dinàstics a la corona.

20 de maig. Surten publicats a "La Gaceta de Madrid" tots els fets de Baiona.

23 de maig. Insurrecció a les ciutats de Cartagena i València.

24 de maig. Aixecament a Múrcia, Saragossa, ... Una vegada vista la cronologia basada en els documents oficials que apareixen copiats en els meus anteriors articles, apareix la pregunta: quan s'inicien els fets de Madrid el dia 1 de maig contra Murat, qui era el rei segons les notícies que tenien el seus habitants? Seria lògic que creguessin que ho era Ferran VII. Per què?

- La màxima autoritat era l'Infant Don Antonio, nomenat per Ferran mentre durés la seva absència.
- Amb la seva passivitat, Murat havia propiciat el cop d'estat a favor de Ferran i la caiguda de l'odiat Godoy.

- La gent suposava que Ferran tenia el suport total de Napoleó, ja que havia anat a Baiona per a ser reconegut i concretar el seu matrimoni amb una neboda del emperador.
- Les insinuacions de contracop de Carles IV, comunicades a les autoritats *fernandines*, no van ser publicades, segurament per prudència.
- El propis consellers de Ferran, com per exemple Escoiquiz, manifestaren que “tenia motivos particulares para conocer que Napoleón era tan racional como justo y que era preciso oírle y contentarle de todos modos...”² Per als *fernandinos*, Napoleó havia passat en poc temps de ser un dimoni i l'enemic de la civilització a ser “tan racional y justo”
- Ferran no comunica la seva renúncia a la corona fins el dia 5 i queda confirmada el 6 de maig.

Tot sembla indicar que els *fernandins* no tenien motius per a increpar Murat el dia 1 de maig i protagonitzar el motí del dia següent. Llavors, si els responsables del motí no van ser els *fernandins*, només podien ser-ho els de l'altre bàndol: els *godoystes*.

Però el motí no podia haver estat una actitud espontània del poble i d'alguns militars? Segurament no pot considerar-se espontani el repartiment de fulls clandestins que deien: “Las diez de la mañana es la hora fatal acordada para alzar el telón a la más sangrienta tragedia” i foren repartits el dia 1 de maig aprofitant la gernació concentrada amb motiu de la celebració de la fira anual de Santiago el Verde, a les ribes del Manzanares. A més a més, a les memòries d'Alcalá Galiano trobem el següent paràgraf:

² “Manifiesto imparcial y exacto de lo más importante ocurrido en Aranjuez, Madrid y Bayona desde el 17 de marzo hasta el 5 de mayo de 1808”. J. Arango, Cádiz 1808.

... hallándome vistiendo para salir a la calle con la inquietud natural en aquellas horas, cuando mi madre, azorada, le dijo: ya ha empezado. No necesitava designar el hecho que tenia principio, sino que se daba noticia de su llegada como de cosa conocida a suceder...

Segurament trobaríem més indicis que els fets no s'originarien per generació espontània, però podem apuntar que tot estava organitzat pel *godoystes*. Un altre petit indici el trobem en els militars implicats en el motí: els *herois* del dia van ser els oficials d'artilleria Doiz i Velarde. I casualment, Godoy era el gran protector i modernitzador de l'arma d'artilleria.

El moviment insurreccional fracassa a Madrid, s'inicia una repressió sagnant considerada com a *martiri* de patriotes. Però, ni més ni menys violenta que si els fets s'haguessin produït en qualsevol ciutat, vila o poble de qualsevol país del món, en aquella època. També resulta sorprenent que la insurrecció de varies províncies s'inicia una vegada coneguts els esdeveniments de Baiona, tal com ha ratificat i coneixem per l'historiador madrileny Federico Bravo, que en el seu llibre sobre l'història de la capital espanyola, *Del 2 de mayo al ferrocarril*, diu textualment:

Cuando los madrileños supieron que su rey, Carlos IV, habia cedido su trono a Napoleón a cambio de una jugosa pensión, que los tratados hispano-franceses no eran sino una claudicación vergonzosa ante aquél, y que los nobles acudían a los bailes de gala de Murat, lugarteniente de Napoleón en España, se iniciaron las movilizaciones.

En quin moment és conegut el fet de la cessió de la corona a favor de Napoleó per part de Carles IV? No podia ser abans del 8 de maig, quan Carles IV notifica la seva decisió al Consell de Castella, i no més tard del dia 20 de maig, amb la publicació de "La Gaceta de Madrid", i "se iniciaron las movilizaciones". I aquestes mobilitza-

cions, o millor dit: el moviment insurreccional, es fa a nom de Ferran VII.

Serà interessant aprofundir en els fets ocorreguts, tant a Baiona com en el regne d'Espanya, a la resta del mes de maig i el mes de juny d'aquell any de 1808.

Tornant a les preguntes plantejades a l'inici d'aquest article podem dir: els fets ocorreguts a Madrid els dies 1 i 2 de maig de 1808 van ser planificats, organitzats i portats a la pràctica, segurament, pel partidaris de Godoy i de Carles IV. Això dona peu a dir que la *Guerra de la Independència* no va esclatar el "*Dos de Mayo*". Volgudament no he entrat en la valoració i el comportament dels protagonistes dels fets, i sobretot en els signants dels documents oficials. Si ho van fer per la *felicidad de los españoles* seria digne; però si ho van fer sota pressió o coacció, la cosa no pintaria gaire *patriòtica*, per dir-ho d'una manera suau. Sóc conscient que aquest tema no pot quedar tancat, segurament generarà controvèrsia. Benvinguda, així podem acostar-nos un mica més a la veritat històrica.

EL REIALISME DURANT EL TRIENNI LIBERAL (1820-1823)

Ramon Arnabat¹

La revolució de 1820, encapçalada per l'aixecament de Riego i les revoltes urbanes de la perifèria, comportà la instauració de la Constitució de 1812 a Espanya per segona vegada. La iniciativa de les forces liberals deixà fora de joc les forces absolutistes davant la indiferència de la majoria de la població que observava com s'esfondrava el règim de la monarquia absoluta que havia estat incapaç de solventar els greus problemes que patia el país. Tot plegat donà pas a tres anys claus en la història de la Catalunya i l'Espanya contemporània: el Trienni Liberal o Constitucional (1820-1823), durant el qual es desplegarà plenament el règim constitucional, suscitant l'admiració dels liberals europeus (Rússia, Portugal, Nàpols, Piemont, Grècia), i l'oposició dels absolutistes en plena Restauració després del Congrés de Viena (Àustria, Rússia, Prússia).

En poc temps, entre març i juny de 1820 el règim constitucional es desplegarà arreu del país: es formà un govern i es desplegaren els Caps Polítics, s'elegiren els Ajuntaments, les Diputacions i les Corts mitjançant sufragi universal masculí, s'organitzà la Milícia Nacional, i es posaren en funcionament les Societats o Tertúlies Patriòtiques. A l'hora que s'endegaven un seguit de mesures per acabar amb el règim senyorial de propietat i implantar un règim econòmic capitalista, tot plegat en mig de les contradiccions socials que generava entre els diversos grups socials.

¹ Aquest article és la transcripció de la conferència que el Sr. Ramon Arnabat, professor de la Universitat Rovira i Virgili, va exposar el dia 5 de novembre de 2008 a l'auditori del Centre Comarcal Lleidatà, seu de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya.

EL REIALISME: “REI I RELIGIÓ”

Els inicis de la contrarevolució i l'antirevolució: els reialistes

Des de la proclamació de la Constitució el març de 1820 trobem iniciatives contrarevolucionàries, la majoria d'elles amb origen al Palau reial. Directament relacionades amb la Cort trobem l'agitació contrarevolucionària de bona part del clergat i l'impuls de partides reialistes per part de diversos dirigents de la contrarevolució exiliats a França. Aquesta primera contrarevolució tenia com objectiu bàsic dificultar el procés polític i la consolidació de la revolució, aprofitant el gran nombre de reialistes (militars, funcionaris, administradors, etc.) que es mantenen a diversos àmbits de l'administració de l'estat.

L'any 1821 la contrarevolució començarà a tenir una força important i a obtenir els primers suports populars (antirevolució), aprofitant la fractura política entre liberals moderats i exaltats i la sistemàtica repressió del govern moderat vers els exaltats junt a la indiferència vers les trames absolutistes. La contrarevolució, present des de l'inici del Trienni, començà a tenir un cert ressò popular connectant amb l'antiliberalisme. Aspectes conjunturals com les sequeres de 1821 i 1822 i la febre groga de 1821, i aspectes estructurals com determinades qüestions de la política econòmica liberal, contribuïren a deteriorar les condicions de vida de les classes populars catalanes a curt termini.

Aquesta conjuntura fou molt ben aprofitada per la propaganda contrarevolucionària per a restar suports a la revolució i guanyar-los per a la contrarevolució. Una propaganda contrarevolucionària basada més en la crítica a la praxi liberal, és a dir, en l'antiliberalisme o l'antirevolució, que no pas en la defensa dels principis contrarevolucionaris de *rei i religió*.

A més, la conjuntura internacional també afavoria la contrarevolució, ja que les potències absolutistes europees havien decidit d'esclafar les revolucions de Nàpols i el Piemont, i d'assetjar la revolució espanyola, primer amb un fals cordó sanitari i després amb un exèrcit d'observació a la frontera francesa, que serviren de reraguarda a la contrarevolució.

A partir de la primavera de 1821 apareixen les primeres partides a Catalunya. Caralt, en contacte amb Mataflorida, principal dirigent de la contrarevolució juntament a Eguía, aprofità l'existència del cordó francès per desenvolupar la seva tasca contrarevolucionària i preparar l'aixecament reialista a Catalunya amb la col·laboració de Malavila, Misses, Mossèn Anton i Montaner. La tardor d'aquest any apareixien les primeres partides reialistes importants a Catalunya, Galícia, Castella, el País Basc i Navarra. Mentrestant, en algunes ciutats mitjanes de Catalunya, com Manresa, Girona, Cervera i Tortosa, esclataren un seguit d'aldarulls reialistes com a resultat de l'activitat de la xarxa contrarevolucionària a l'interior del país.

També es desenvolupà durant aquest any una intensa campanya propagandística contrarevolucionària dins les viles i ciutats catalanes mitjançant anònims, pasquins, impresos...

Tres aspectes contribuïren poderosament a aquest augment de l'activitat contrarevolucionària: la formació del cordó francès a la frontera que serví de reraguarda a l'activitat contrarevolucionària encapçalada per Eguía i Mataflorida; els plans contrarevolucionaris dissenyats des de la Cort i cada cop més imbricats en la política internacional (Vinuesa, Guàrdia Reial, Álvarez de Toledo); i la decidida aposta de la majoria del clergat vers la contrarevolució que va permetre connectar-la amb l'antirevolució aprofitant la seva capilarització arreu del país i els ressorts de poder moral que encara servava.

Les partides reialistes

Durant la primavera de 1822 esclatà a Catalunya l'aixecament reialista organitzat des de l'exili francès per Mataflorida que comptà amb la col·laboració de Domènec de Caralt i Salvador Malavila que tenien bons contactes a l'interior de Catalunya on hi havia una xarxa contrarevolucionària amb homes disposats a posar-se al capdavant de les partides. El mes de maig apareixen partides armades arreu de Catalunya encapçalades per Misses, mossèn Anton, Plandolit, Bossoms, Tristany, Malavila, Bèssieres, Teixidor, Saperes, Badals, Pau Miralles, el Trapense, Romagosa, Rambla, Chambó i Josep Miralles, entre d'altres. De forma paral·lela, en algunes comarques catalanes s'aixecaren sometents. Partides i sometents comptaven amb la indiferència quan no el suport de les autoritats municipals i les classes benestants locals. Aquestes partides i sometents aconseguiren estendre's a dinou de les quaranta-una comarques catalanes i organitzar uns 6.000 homes durant la primavera de 1822.

L'empenta dels aixecaments reialistes sorprengué a les autoritats constitucionals, i les Milícies hagueren de fer front a aquests primers aixecaments. Els constitucionals optaren per assegurar les places fortes, fortificar les viles i ciutats més importants, i deixar el camp a mans dels reialistes, ja que no podien assegurar el control de tot el territori català. Els constitucionals hagueren de recórrer a l'organització de Milícies Mòbils o Miquelets, que lluitaven contra els facciosos a canvi d'un sou, ja que la Milícia Voluntària i l'Exèrcit, es mostraven incapaçs d'acabar amb els aixecaments reialistes.

L'èxit d'aquests primers aixecaments no s'explicaria sense tenir en compte vuit aspectes. Primer, la tasca conspirativa de la direcció contrarevolucionària i el suport econòmic que aquesta facilità sota la protecció francesa. Segon, la debilitat militar del poder constitucional a Catalunya pel que fa a dotació de tropes i la incapacitat

d'alguns dels seus comandaments militars. Tercer, les repercussions negatives que la praxis liberal començava a tenir sobre determinats sectors de la població i la crisi econòmica, agrícola, comercial i industrial que patia Catalunya i que abocà a la misèria un sector de la població catalana que els feien receptius a les propostes contrarevolucionàries. Quart, el paper agitador i canalitzador que va jugar bona part del clergat català amb centre a Poblet. Cinquè l'actuació dels caps de partida que foren una peça clau d'encaix entre la contrarevolució i l'anti-revolució, gràcies a l'ajuda que reberen de sectors de la pagesia benestant. Sisè, l'actitud dels ajuntaments, alguns compromesos amb els reialistes i altres indiferents, que permeteren el lliure moviment de les partides i dificultaren l'acció dels constitucionals. Setè, la utilització de la guerra de guerrilles i la mobilització del sometent en accions puntuals que permeté d'integrar diversos sectors socials a la lluita anticonstitucional.

La guerra civil

L'estiu de 1822 els aixecaments es convertiren en una guerra civil. Els reialistes conqueriren la plaça i els forts de la Seu d'Urgell, on instal·laren primer una Junta Provisional de Catalunya, i més tard la Regència d'Urgell integrada pel marquès de Mataflorida, el baró d'Eroles i l'arquebisbe de Tarragona Jaume Creus, amb la qual cosa disposaven per primer cop d'una plaça segura i d'una direcció unificada per les partides reialistes que arribaren a comptar entre 10.000 i 12.000 homes l'estiu d'aquest any. La Regència, malgrat les dificultats econòmiques que patí, jugà un paper important tant a nivell ideològic com polític, ja que es constituí en una mena de govern paral·lel al constitucional dins el territori espanyol.

Els reialistes consolidaren al voltant de la Seu d'Urgell el seu domini sobre tot el nord-oest de Catalunya, en la

zona que s'estén entre la línia imaginària que aniria d'Olot a Mequinensa i els Pirineus, a més de nuclis importants a la Selva i al Vallès, el Priorat i la Ribera d'Ebre i el Baix Ebre. Des d'aquestes zones les partides reialistes sovint es desplaçaven cap a l'interior de Catalunya i el prelitoral, que foren escenari d'importants enfrontaments al llarg de l'estiu d'aquest any i que s'estengueren per trenta-tres de les quaranta-una comarques catalanes.

Les Junes Corregimentals, on trobem principalment hisendats, clergues, i advocats, foren les responsables d'aixecar una mena d'administració alternativa que organitzava el territori dominat pels reialistes, però que alhora provocava enfrontaments importants entre les autoritats civils i militars dels reialisme, i entre les partides i els habitants de les zones que dominaven, com demostren els casos de Solsona i Puigcerdà.

L'estiu i la tardor de 1822 Catalunya vivia una veritable guerra civil en la qual era impossible restar al marge, i de la qual en sortí molt mal parada la població civil d'un i altre bàndol. Els enfrontaments armats entre constitucionals i reialistes abastaven trenta-tres de les quaranta-una comarques catalanes. Les diputacions catalanes intentaran respondre a aquesta situació amb diverses mesures seguint els criteris marcats per les Corts, unes de caire militar, altres de caire polític i finalment unes altres de caire social, sempre amb l'objectiu de derrotar militarment la facció, reforçar el bàndol constitucional, i recuperar aquells que estaven a la contrarevolució no pas per raons ideològiques, sinó per la misèria i la ignorància.

El fracàs de cop de mà realitzat a Madrid a finals de juny de 1822 per la Guàrdia Reial radicalitzà el procés polític amb el nomenament d'un nou govern format per ministres menys moderats, cosa que contribuí a una actuació més rigorosa vers la contrarevolució, a la qual contribuí la creixent divisió entre la direcció contrarevolucionària. El mes de setembre, arribava a Catalunya el general Mina al capdavant d'un exèrcit d'operacions. Mina de-

sevelopà la seva campanya militar durant la tardor i l'hivern de 1822-1823 aconseguint de foragitar les principals partides reialistes de Catalunya i reconquerir les places fortes que tenien a les seves mans, i obligant que uns 6.000 reialistes cerquessin refugi a França. L'hivern de 1823 els reialistes encara intentaren de reemprendre l'activitat al nord de Catalunya, però foren expulsades el mes de març.

Penso que cal atribuir l'expulsió de Catalunya de les principals partides reialistes a cinc factors. Primer, per primer cop l'exèrcit constitucional, àmpliament reforçat amb regiments d'arreu de l'estat, disposava d'un cap amb prestigi, Mina, i d'un projecte del que calia fer en funció del qual es mobilitzà tot l'exèrcit a Catalunya. Segon, la campanya dissenyada per Mina es mostrà encertada per derrotar els reialistes, ja que des de la Catalunya Central les quatre divisions en què havia dividit l'exèrcit d'operacions anaren empenyent les partides reialistes fora de Catalunya i consolidant el seu domini sobre el territori conquerit, sense deixar-les refer ni reorganitzar-se darrera les files constitucionals com havia passat fins aquell moment, en part degut a una política repressiva sobre els suports civils de la contrarevolució que, especialment Mina i Roten, aplicaren amb mà de ferro. Tercer, la divisió de la direcció contrarevolucionària, sobretot entre Eguía i Mataflorida, que dificultà enormement que arribessin els diners necessaris per mantenir les tropes en condicions i que les partides poguessin armar-se i equipar-se convenientment; en part perquè la majoria de dirigents contrarevolucionaris ja creien que l'única opció amb possibilitats de victòria era l'entrada d'un exèrcit estranger. Quart, la tàctica de la guerra de guerrilles i la independència dels caps de partida en la definició de les seves estratègies militars que fins aquell moment els havia donat molts èxits, es mostrà com el principal defecte a l'hora de fer front a l'ofensiva d'un exèrcit més ben organitzat i més nombrós, i foren batudes arreu. Cinquè,

els reialistes començaren a perdre suport popular des del moment en què pogueren exercir el seu domini sobre zones determinades del territori, els habitants de les quals es veieren sotmesos a les exigències dels caps militars i a contribucions extraordinàries.

La derrota de les partides reialistes a Catalunya comportà la sortida de la Regència d'Urgell cap a França, ocasió que fou aprofitada per Eguía, amb el suport d'altres caps contrarevolucionaris, per desplaçar a Mataflorida i aconseguir el suport del govern francès. Mataflorida s'anirà quedant sol, i únicament Creus, Balmaseda i la Junta de Catalunya restaran al seu costat. Mentre, el govern francès aprofitant els acords del congrés de Verona, reunit la tardor de 1822, havia decidit d'acabar amb la revolució a Espanya. Al llarg de l'hivern de 1823 es refugiaren al Departament dels Pirineus Orientals uns sis mil soldats reialistes, i unes dues mil persones més, entre clergat, dones, i familiars dels reialistes. Eroles, d'acord amb el govern francès, s'encarregà de reorganitzar les partides reialistes de cara a la seva entrada a Espanya junt a l'exèrcit francès.

La invasió francesa

La derrota dels reialistes a Catalunya i la fugida de la Regència d'Urgell foren aprofitades pels enemics de Mataflorida encapçalats per Eguía per prendre-li la direcció de la contrarevolució. El fracàs del 7 de juliol i l'escombrada de les partides reialistes de Catalunya van convèncer les potències absolutistes europees i la direcció contrarevolucionària que l'única forma d'acabar amb el règim constitucional era mitjançant una intervenció estrangera, i això és el que s'havia decidit al Congrés de Verona (tardor de 1822): intervenir sinó es modificava el curs de la revolució espanyola. El govern francès aprofità la situació per preparar la invasió amb el vist-i-plau de les

altres potències absolutistes. El govern francès preparà amb detall la invasió, disposat a no repetir els errors que s'havien comès l'any 1808, i a més comptava amb la col·laboració d'Eguíá i els seus amics que es mostraren disposats a convertir-se en una mena de Junta Provisional espanyola a les ordres d'Angulema, per tal de justificar la intervenció francesa com una acció d'ajuda sol·licitada pels propis espanyols. Mentrestant, el govern espanyol es movia entre la incredulitat de la invasió i l'esperança que, en cas de produir-se, el poble espanyol reaccionaria igual que ho havia fet durant la guerra del francès. Quan la invasió ja era irreversible, es reorganitzà l'exèrcit però es posaren al seu capdavant generals que no trigarien gaire a traïr el seu país i a rendir les tropes a l'exèrcit d'ocupació, amb excepcions notables com Mina que mantingué la lluita contra els francesos durant set mesos.

A començaments d'abril de 1823 entrava l'exèrcit francès a Espanya comandat per Angulema. A Catalunya entrava encapçalat per Moncey, amb la col·laboració d'uns sis mil reialistes catalans. L'exèrcit francès optà per conquerir territori deixant aïllades les places fortes on s'havien aquarterat la major part de les tropes constitucionals. Els francesos arribaren aviat a Madrid on instal·laren una Regència del Regne que tingué freqüents enfrontaments amb Angulema. Mentrestant, a Catalunya l'avanç de les tropes franceses era més lent ja que trobaven una major resistència dels constitucionals. Fins a finals de setembre els francesos no aconseguiren fer-se amb el domini de la major part del territori català i aïllar completament els pocs reductes liberals que caigueren a finals d'octubre, set mesos després d'haver passat la ratlla fronterera. A partir d'aquell moment els absolutistes empraren una dura repressió per tal d'esborrar el llegat constitucional i restaurar un sistema absolutista que, ben aviat, es mostrarà incapaç d'afrontar els problemes del país.

ANÀLISI DEL REIALISME

Els grups socials davant la revolució i la contrarevolució

Hom tendeix a dividir les opcions político-ideològiques en funció dels marcs geogràfics o dels grups socials, però l'estudi del Trienni ens ha mostrat que la realitat és força més complexa que les anàlisis de laboratori. Pel que fa als grups socials, es fa difícil de parlar de grups homogenis quant a les seves posicions polítiques i ideològiques, ja que tots els grups socials són representats a cadascun dels dos bàndols, si bé és cert que uns determinats grups socials predominen a l'un o en l'altre bàndol. Així, pel que fa a Catalunya, entre els dirigents de la revolució i de la contrarevolució (junes, caps de partida, oficials de la MNV, ajuntaments, diputacions) hi trobem, als dos bàndols i en proporcions semblants, els advocats i els hisendats, tot i que en el bàndol liberal l'espectre de professionals liberals és més ampli que el dels advocats, que monopolitzen el bàndol absolutista. I tots dos grups estan representats per sobre del seu percentatge de representació social. Els nobles, els eclesiàstics i els militars els trobem amb una presència molt més important al bàndol realista, tot i que també són presents a l'altre bàndol, sobretot els militars. Els comerciants, fabricants, i menestrals els trobem majoritàriament al bàndol liberal, per bé que els últims també són presents al bàndol realista encara que en nombre més reduït. Aquests sectors socials tenen a un i altre bàndol un pes molt superior al seu pes demogràfic a la societat de l'època, amb l'excepció dels menestrals.

Pel que fa a les bases socials (partides i milícies), els realistes obtenen el seu suport sobretot dels teixidors, els petits pagesos i els jornalers, i els liberals l'obtenen de la mitjana pagesia, de l'artesanat i la menestralia i dels treballadors de la indústria. Tot i que els menestrals els

trobem als dos bàndols, tenen un pes més important en el liberal; mentre que amb la pagesia passa el contrari, és a dir, si bé és cert que té presència en ambdós bàndols, és més important al reialista.

Les geografies

La geografia del reialisme i del liberalisme ens permeten apuntar alguna zonificació dels comportaments polítics i ideològics en funció d'unes determinades estructures socio-econòmiques, però pensem que mai es pot simplificar fins a l'extrem de parlar d'un enfrontament entre la muntanya i la plana o entre la costa i l'interior del país. Els estudis més locals ens permeten de veure millor aquesta complexitat, així tant el nostre estudi sobre el Penedès, com l'estudi de Joan R. Vinaixa sobre el Baix Ebre, mostren com la divisió i l'enfrontament social que provocà la implantació de la nova societat liberal, afectà tot el territori (comarques i municipis) i, per tant, trobem dins d'una mateixa comarca pobles reialistes i liberals, i dins d'un mateix poble liberals i reialistes més o menys decidits. De la mateixa manera que dins de comarques i pobles marcadament liberals trobem reialistes actius, i a l'inrevés, dins de pobles i comarques reialistes trobem liberals militants.

Malgrat tot, sembla que podem dibuixar un mapa de Catalunya dividit en quatre zones pel que fa als posicionaments polítics i ideològics durant el Trienni, però mai amb un caire homogeni al seu interior: comarques decantades majoritàriament cap el reialisme al voltant d'un eix que travessaria l'interior de Catalunya des de la Garrotxa al Montsià (Garrotxa, Pla de l'Estany, Ripollès, Berguedà, Solsonès, Alt Urgell, Segarra, Noguera, Conca de Barberà, Baix Penedès, Pla d'Urgell, Garrigues, Priorat, Ribera d'Ebre, Baix Ebre, i Montsià), comarques decantades cap el liberalisme situades en una franja lito-

ral des del Baix Empordà al Tarragonès (Baix Empordà, Maresme, Vallès Occidental, Barcelonès, Baix Llobregat, Garraf, i Tarragonès), comarques de forta divisió al voltant d'un eix pre-litoral des de l'Alt Empordà fins el Baix Camp (Alt Empordà, Gironès, la Selva, Osona, Vallès Oriental, Bages, Anoia, Alt Penedès, Alt Camp, l'Urgell, Segrià, Cerdanya, Terra Alta, i Baix Camp), i comarques indiferents situades al nord-oest (Vall d'Aran, Pallars Jussà i Pallars Sobirà, Alta Ribagorça).

Per tant, si bé és cert que les comarques que patien més directament la crisi de començaments de segle i que es mostraven incapaces de superar-la, en general donaren més suport al reialisme, i que les comarques que aconseguiren de superar amb més facilitat l'esmentada crisi fou on el liberals trobaren més suport, trobem comarques en una i altra situació on els posicionaments polítics i ideològics es mostren clarament dividits.

Una visió diacrònica

Però si les homogeneïtats geogràfiques pel que fa a les qüestions polítiques i ideològiques ja són qüestionables en un període tan curt com el del Trienni, encara en són més en el transcurs de períodes molt més llargs. D'aquí que conceptes i imatges típiques i tòpiques com la de les "dues Espanyes" que s'anirien reproduint al llarg de la història contemporània del nostre segle i que han fet seves tant la historiografia progressista, com la reaccionària que fou la primera en platejar-la, siguin més que criticables. Imatges que ens presenten una continuïtat que està per demostrar entre resistència antisenyorial, liberalisme i republicanisme, o d'altra banda, entre defensa del sistema senyorial, contrarevolució i conservadurisme. Al nostre parer, el període entre finals del segle XVIII i el primer terç del segle XIX, i a tot estirar fins el 1868, és un període caracteritzat per les profundes transformacions

polítiques, econòmiques, socials i culturals que s'hi produeixen i que el diferencien clarament del període anterior, la societat de l'Antic Règim, i del període posterior, la societat liberal burgesa plenament consolidada. Per això ens sembla que tant la revolució com la contrarevolució durant aquest període tenen unes característiques específiques i diferents a les que tenen aquests mateixos moviments abans i després, malgrat que els noms amb els quals el etiquetem siguin els mateixos. Així, per exemple, la sociologia i la geografia del moviment reialista té molt en comú amb les dels malcontents i del primer carlisme. En canvi, respecte al carlisme posterior (sobretot amb el de la tercera guerra i el del segle XX) els aspectes en comú ens semblen mínims a excepció de la retòrica ideològica i del nom.

Sembla que podem concloure que en el decurs del segle XIX es produeixen dues fractures en les formes de mobilització i acció social de les classes populars. Una primera ruptura s'inicià amb la implantació del sistema liberal que obrí un període de canvis i transformacions econòmiques, polítiques, socials i culturals al llarg de la primera meitat del segle XIX. La vella conflictivitat senyorial donà pas a la conflictivitat entre revolució i contrarevolució, i provocà una nova correlació de forces, una nova divisió de bàndols, i unes noves formes de mobilització i acció social. La segona ruptura es produí en el darrer terç del segle XIX, quan la conflictivitat a l'entorn de la revolució burgesa donà pas a la conflictivitat entre les noves classes dominants i les classes dominades. En aquest conflicte que es produí tant al món rural com a l'urbà, les velles línies de conflicte desapareixien i en sorgien de noves. Burgesos que havien lluitat a les files de la revolució liberal i hisendats, aristòcrates i clergat que havien lluitat a les files de la contrarevolució, formaren un front comú en defensa de la propietat i el nou ordre capitalista; mentre que, per altra banda, treballadors industrials i menestrals que forniren les forces de xoc li-

beral, i pagesos i jornalers que forniren les antiliberals s'uniren per a defensar els seus interessos com a classes dominades de la nova societat burgesa.

El reialisme un fenomen social, heterogeni i històric

Partim de la premissa que cal analitzar el reialisme com un fenomen múltiple en el qual s'expressaren, conjunturalment, diferents oposicions a la implantació del sistema liberal i capitalista al nostre país. Per tant, cal esbrinar la heterogeneïtat de la seva composició i de les seves motivacions, tot diferenciant els elements contrarevolucionaris (els capitostos amb un projecte reaccionari), dels elements antirevolucionaris (la massa popular que es resisteix al canvi), ja que l'únic que els uní fou l'oposició a la implantació del liberalisme. Aquesta diferenciació ens ajuda força a l'hora de realitzar l'anàlisi del reialisme, ja que ens permet de descobrir sota un mateix recer ideològic propostes diferents entre uns i altres components del reialisme. Per altra banda, és necessari integrar l'anàlisi del reialisme en el marc polític, econòmic, social i cultural. En aquest sentit cal recordar que la Catalunya del primer terç del XIX és una societat immersa en una dinàmica de canvi econòmic i social en el procés d'implantació de les relacions socials capitalistes, i alhora, en una conjuntura marcada per la crisi agrària.

El reialisme, com qualsevol moviment social, cal estudiar-lo com a fenomen històric complex i, en la mesura que la contrarevolució i l'antirevolució foren fenòmens de caire europeu, cal analitzar-los comparativament amb altres moviments d'aquests tipus que es produeixen la primera meitat del XIX, tant a la Península com a Europa, per tal situar-los en el lloc que històricament els correspon. Cal fer una aproximació a la revolució i a la contrarevolució des de diferents òptiques per tal de poder-nos aproximar al màxim a la complexitat d'una i altra,

i defugir d'interpretacions massa generals i homogènies, i que ara ens permet d'aproximar-nos a la heterogeneïtat del reialisme.

El reialisme a Catalunya fou un moviment important que aconseguí de mobilitzar d'una o altra forma una part considerable del país, però no fou (com tampoc ho fou el liberalisme) un moviment massiu. En total, segons els nostres càlculs, el reialisme armat podria xifrar-se entre uns 11.000 i 15.000 homes a Catalunya, i en un total de 20.000 com a màxim s'hi afegíssim els suports actius, cosa que significaria un 2 % de la població catalana, o entre un 8% i un 10 % dels veïns o població masculina d'entre 15 i 40 anys. Un reialisme que presentava una forta diferenciació social entre la seva base, integrada fonamentalment per jornalers, pagesos pobres i menestrals empobrits, i els seus dirigents, pertanyents majoritàriament a les classes altes: nobles, clergat, militars i pagesos benestants. Un reialisme amb especial incidència a les comarques intermèdies de Catalunya pel que fa al seu desenvolupament econòmic, i en les quals un incipient creixement s'havia vist estroncat sobtadament per la crisi econòmica.

Per què reialistes?

Un cop hem esbrinat quants eren, d'on eren, i qui eren, cal respondre a la pregunta clau: per què foren reialistes?. Sobretot cal investigar quines foren les raons que esperonaren a sectors de les classes populars a participar i/o donar suport al reialisme. Dit d'una altra manera: hem d'intentar saber quants foren reialistes per convicció ideològica, com a projecte contrarevolucionari; quants ho foren per problemes econòmics i socials i per guanyar-se la subsistència; quants ho foren per protestar contra la forma com s'implantava el liberalisme (antirevolucionaris); i quants ho foren forçats.

Ja hem dit que partim de la base que el reialisme és un fenomen històric i per tant, que cal analitzar-lo paral·lelament i dialècticament amb la dinàmica política del Trienni liberal i amb les formes com interpretaren aquest desenvolupament els diferents sectors socials, és a dir, analitzar la dialèctica revolució-contrarevolució. Una dialèctica que ens permet d'aproximar-nos al procés de gestació i d'explicar perquè importants sectors del món rural participaren en el reialisme, passant de la indiferència o l'expectació inicial (1820) a la oposició oberta al sistema constitucional, a l'antiliberalisme (1822). Si, com fan alguns historiadors, considerem el suport de sectors populars al reialisme, ja sigui com a fruit exclusiu de la manipulació (monetària o ideològica) de les classes dominants, o ja sigui com a suport popular i espontani a l'Antic règim, al rei i a la religió, haurem d'explicar perquè malgrat que l'agitació contrarevolucionària és present des dels inicis del Trienni, la participació popular en el reialisme no fou important fins dos anys després de proclamada la Constitució.

Penso que algunes raons d'aquest canvi d'actitud poden estar, a més de en qüestions conjunturals, com les sequeres, la febre groga o la crisi econòmica, en determinats aspectes de la política liberal, com la política tributària, la defensa de la propietat privada, o la desamortització civil i eclesiàstica, entre altres. Aspectes que beneficiaren a uns determinats sectors socials i perjudicaren uns altres, en funció de com afectaven un seguit d'aspectes claus com l'ús, l'accés i la propietat de la terra; l'extracció dels excedents a la pagesia; les formes de vida; la utilització dels recursos econòmics i socials de la comunitat; etc.

L'adscripció al reialisme de sectors de les classes populars s'inicià quan aquests sectors comprovaren en la pràctica que aquest liberalisme abstracte perjudicava els seus interessos materials i morals immediats (com bé recordaven els pamflets reialistes), i quan la crisi econòmica i social fou tant greu que l'enrolament es convertí en una alternativa

de subsistència. Per aquest motiu, en la propaganda reialista orientada a les classes populars, les crítiques al liberalisme es dirigeixen a les conseqüències pràctiques del liberalisme, més que a la seva doctrina teòrica (objecte d'atac per part dels ideòlegs del reialisme) que, en molts casos, ni es critica. I cal recordar també que la batalla ideològica, a una part important del món rural, la guanyà el bàndol reialista, ja que, malgrat els intents, els liberals no aconseguiren penetrar de forma important a la cultura popular del món rural, com ells mateixos reconeixien.

Per això si, a més, el conjunt de canvis econòmics, socials i polítics provocats per la praxi liberal o atribuïts a ella que erosionaven les condicions de vida materials i culturals de determinats sectors del món rural, eren interpretats (com és interpretat qualsevol realitat o procés social) en funció d'una determinada ideologia o cultura, encara s'agreujava més la distància entre els responsables dels esmentats canvis i els que patien els seus efectes negatius. Aquí és on cal inserir els aspectes ideològics i culturals que oferien una determinada cosmovisió que els sectors socials que participaven en el reialisme utilitzaven per a comprendre el món en què vivien i formular les seves esperances i les seves il·lusions. Això explica que malgrat que les situacions socio-econòmiques podien ser semblants, no ho fossin les respostes que s'hi donaren. Ens sembla interessant de destacar aquest pòsit material i cultural perquè del contrari reduiríem les causes de l'enrolament de sectors populars en el reialisme a les velles tesis de la defensa de la religió, o bé a la misèria i l'agitació del clergat. És a dir, sense aquest pòsit podem caure en explicacions unilineals com aquelles que atribueixen l'enrolament únicament al cobrament d'un sou o a la constricció militar, o a la manipulació de les classes subalternes pels sectors benestants.

Tot i que, en aquest context, l'agitació del clergat, sobretot del regular, és un factor a considerar, però no és pas l'únic. Aspectes com la desestructuració de l'artesanat

i de la manufactura tradicional possiblement expliquen perquè les prèdiques dels monjos de Montserrat tingueren èxit a Olesa i Monistrol, però no a Esparreguera. O la crisi vitivinícola de la zona prelitoral del Baix Penedès, l'Alt Camp i l'Anoia, amb poca capacitat d'adaptació i transformació, pot resultar més convincent a l'hora de buscar causes d'aquest enrolament que no pas les prèdiques eclesiàstiques, tot i que cal considerar-les.

Però, no sols els aspectes econòmics i culturals influeixen en l'adopció de postures. És indubtable que aspectes socials relacionats amb les dinàmiques de les comunitats locals i les seves rivalitats tradicionals històriques tant internes com externes (moltes d'elles producte del procés de diferenciació social al seu interior), també van condicionar determinades opcions. Per això ens sembla que per entendre l'enrolament col·lectiu en alguns pobles és necessari estudiar més a fons el paper de la comunitat rural. Una comunitat més estratificada del que generalment diu la historiografia romàntica, però encara amb un pes important a determinades zones. És en aquest context que s'ha d'analitzar el paper dels sometents, de les xarxes clientelars i familiars, de la protecció de les autoritats municipals, i de la parròquia i del paper que continuava tenint a les zones rurals en diferents aspectes de la vida quotidiana com les festes, el crèdit i els pòsits, l'assistència, l'almoïna, etc., independentment de la influència que el clergat i la religió tinguessin sobre la comunitat.

Tampoc podem oblidar, malgrat la dificultat de la seva anàlisi, les causes individuals que expliquen en part l'heterogeneïtat del moviment: la fugida de les lleves, especialment important l'hivern de 1823; les repressions sobre els familiars dels reialistes enrolats i l'odi que aquestes generaven i l'encobriment d'activitats delictives. Però, més important que aquestes fou l'allistament a sou de gent sense feina, i en alguns casos el reclutament forçós per part de les partides reialistes. En uns casos, doncs, les necessitats individuals i, en d'altres les col·lectives, portaren

a un bon nombre de jornalers, menestrals i pagesos al reialisme impulsat per sectors de la pagesia benestant i del clergat, i que comptà amb la protecció de les autoritats locals dominades per aquests grups. Assenyalem finalment la pròpia dinàmica de la guerra civil que faria que la divisió en dos bàndols polítics i militars es convertís en la contradicció principal, i per tant es subordinessin a ella tots els altres enfrontaments.

Aquest important enrolament col·lectiu i individual fou possible l'any 1822 per l'existència d'un pòsit de greuges d'importants sectors de la població del món rural vers la praxi del sistema liberal; per un context de crisi social i econòmica deguda tant a aspectes conjunturals com estructurals que empobrí sectors importants de la societat catalana i, finalment per l'existència d'una cultura, és a dir, d'un seguit d'instruments que s'utilitzen per a interpretar la realitat i orientar l'actuació en ella, que facilitaven una determinada visió de l'origen de l'erosió de les seves condicions materials i culturals de vida. Sobre aquesta base, i aprofitant d'altres aspectes com les rivalitats tradicionals entre famílies o pobles, les persistències dels sentiments de col·lectivitat rural, i les dinàmiques de separació radical de bàndols de qualsevol guerra civil en la qual és impossible restar al marge. En aquest context resultà decisiva l'agitació que realitzaren el clergat i determinats sectors de la pagesia benestant, que possibilità que aquest descontentament vers el sistema liberal es canalitzés cap a l'enfrontament armat contra el règim constitucional. Hem d'entendre doncs la participació popular a les files reialistes com la resposta, individual en uns casos i col·lectiva en d'altres, d'uns grups socials davant l'empitjorament de les seves condicions materials i morals d'existència provocades per la crisi econòmica i pels canvis que s'estaven produint arran de la instauració del règim liberal i de l'extensió de les relacions socials capitalistes, tot i que aquest darrer fenomen venia produint se des d'abans.

Un enemic comú?

Una resposta defensiva en el sentit que prevalien els elements defensius enfront dels alternatius (aturar el canvi i guanyar-se la vida, bàsicament). Una resposta que abastava diferents col·lectius socials, units per la seva oposició a la praxi del liberalisme que comportava, o ells així ho interpretaven, un empitjorament de les seves condicions materials i morals d'existència. Una resposta que a Catalunya canalitzaren, en part, els pagesos benestants i els sectors ultres, i que comptà amb la protecció de les autoritats locals dominades per aquests grups. Igual que a les ciutats o viles la canalitzà la burgesia i la burocràcia en la direcció oposada? Què tenen a veure les expressions radicalitzades de la ciutat liberal i del camp reialista? Són dues cares que expressen el mateix malestar: la crisi dels sectors més baixos de la societat? Nosaltres apuntem la hipòtesi de què sí.

Si bé és cert que el reialisme fou un moviment d'aparència absolutista, no hem de caure en l'error d'atorgar una voluntat contrarevolucionària a tots els seus integrants. Els sectors ultres capitalitzaren, enquadraren i dirigiren la mobilització reialista i li donaren una aparença exterior que s'identificava amb els valors de l'absolutisme representants pel rei i la religió, però això no vol dir pas que per tots els seus components religió i rei volguessin dir el mateix. És més, les dades semblen indicar que els pagesos i menestrals que donaren suport al reialisme no tenien entre els seus objectius el retorn a l'Antic règim, sinó no s'explicaria que zones altament compromeses amb el reialisme mostressin abans i després del Trienni una decidida resistència antisenyorial. És cert que els dirigents d'una i altra protesta podrien no ser els mateixos, però, en aquest cas, molts dels que participaren en una protesta ho feren, abans o després, a la guerra reialista. Per altra banda, personatges que han donat suport a la contrarevolució, sobretot de la pagesia benestant, no han

tingut cap problema de consciència a l'hora de comprar béns desamortitzats, lluitar en favor de l'abolició del sistema senyorial o explotar les seves terres amb formes capitalistes: per a ells el reialisme era una forma conjuntural de defensar els seus interessos. Tampoc trobaríem explicació al que assenyalava, estranyat, l'anònim redactor d' *El Indicador Catalán*: "Véase cual es el grito de los facciosos [...]. Ninguno dice, Vivan los señoríos, Vivan los Diezmos, etc. Sino que todos gritan Viva Déu, Viva la fé de Déu".

En el reialisme, doncs, conflüïren la resposta contrarevolucionària de les velles classes dominants, la resposta antirevolucionària d'alguns sectors de les classes populars, i l'allistament com a forma de subsistència. Com ja hem dit, el que unia el sector ultra i l'oposició d'una part de la pagesia era la lluita contra un enemic comú: la praxi del liberalisme espanyol d'aquells anys. Per tant, caldria distingir entre lluita antirevolucionària popular (com a forma de resistència i protesta contra una situació de canvi) i contrarevolució de les velles classes dominants (amb un projecte polític alternatiu). Aquesta confluència explicaria perquè, malgrat que l'actuació de la contrarevolució i l'agitació dels grups privilegiats fos present al llarg del Trienni, el suport popular (voluntari o mercenari) no fos important fins l'any 1822, com mostren tots els estudis sobre el Trienni. Cosa que, de passada, confirmaria que no hi hagué un seguiment cec dels sectors populars a les consignes del clergat o les classes benestants locals.

El reialisme no fou tant sols una resposta contrarevolucionària elitista i abstracta, sinó també, una resposta a la concreció pràctica del liberalisme i una forma de guanyar-se la vida en una situació de crisi econòmica i social. Més que d'un reialisme, doncs, potser caldria parlar d'un moviment molt heterogeni on la gent que en formava part tenia diferents objectius a aconseguir: protestar, subsistir, fugir, oposar-se al règim liberal, mantenir els privilegis econòmics i socials, etc. Tot i que és impossible

d'explicar sense tenir en compte totes aquestes variables interrelacionades: agitació i suport econòmic de les classes dominants locals, defensa d'uns interessos propis per part dels pagesos, cultura amb aspectes comuns, contrarevolució de les velles classes dominants (noblesa i clergat), i situació de crisi econòmica i social que portà gent al realisme com una forma de subsistir.

Podem entendre, doncs, el realisme com un moviment social, històric, complex i heterogeni, tant pel que fa a la seva composició social com als seus objectius. Per un costat fou una eina de la contrarevolució de les velles classes dominants, per un altre va permetre expressar, a una part de les classes populars, sobretot rurals però també urbanes, la seva oposició a la forma com s'instaurava el liberalisme i es trencava amb el seu passat, amb la seva "economia moral", deteriorant les seves condicions de vida. Va ser un mitjà de subsistència per a jornalers sense feina i un refugi per als que fugien per motius diversos. Un moviment social i històric amb un important component rural (geogràficament i social), però amb fortes arrels urbanes, i amb una important incidència a les àrees empobrides i en els sectors més pobres de la societat. Un moviment antirevolucionari que els sectors dominants perjudicats pel liberalisme intentaren canalitzar i aprofitar pels seus interessos, per la contrarevolució. En resum, el realisme fou un moviment contrarevolucionari i antirevolucionari alhora, molt semblant a altres moviments contrarevolucionaris i antirevolucionaris europeus d'aquest període, com la Vendée francesa, el Miguelisme portuguès, o la Santafede italiana.

DIOGO DE TEYDE. COLOM I LA DESCOBERTA D'AMÈRICA

Carles Camp

1. Introducció

Aquest estudi ens parlarà d'un portuguès present a Catalunya des dels temps de la Guerra Civil catalana, en els anys 1462-1472, entre la Generalitat i el Rei Joan II i que, com tants altres portuguesos, va tenir un paper important en la descoberta d'Amèrica. L'home en qüestió es deia Diogo de Teyde. Aquest és un cognom que va rebre en el seu temps multitud de variants en el moment d'escriure'l: Tahida, Teive, Teide, Tiene, Detiene, Ateyde, Atiene... En aquest treball farem servir, en principi, la grafia *Teyde*. Això no vol dir que sigui la forma més correcta; l'agafem perquè és la que es feia servir més per anomenar els membres d'aquesta família a Catalunya. A Portugal, com veurem, la forma habitual era Teive.

És gran la importància d'aquest personatge en la vida d'en Cristòfol Colom i el descobriment. En efecte, els testimonis de l'època estan d'acord a afirmar que va ser ell, junt amb un tal Pedro Velasco, els qui el van informar directament de l'existència d'un continent a l'altre cantó de l'Atlàntic.

2. Les fonts

Efectivament, així ho explica el Pare Bartomeu Cases o Casaus, dit també Bartolomé de las Casas, qui, en la seva *Història d'Índies*, ens parla d'un *marinero* portuguès anomenat Diego Detiene, que, junt amb el seu pilot

Pedro Velasco, *vecino de Palos*, van comunicar en Colom l'existència d'una gran massa de terra al *Norueste* de Portugal. Li varen explicar això en una trobada casual que varen tenir, segons el text, en el monestir de Santa María de la Rábida, a Huelva.

Diu el Pare Cases:

Alguns sortiren de Portugal, a cercar aquesta mateixa (terra), que, per comú vocable, l'anomenaven Antilla, entre els quals va sortir un que es deia Diego Detiene, el qual pilot, (que s'anomenava Pedro de Velasco, veí de Palos), va afirmar al mateix Cristòfol Colom, en el monestir de Santa María de la Rábida, que havien sortit de l'illa del Fayal, i van marxar 150 llegües pel vent "lebechio", que és el vent del "Norueste", i de tornada van descobrir l'illa de les Flors, guiant-se per moltes aus que veien volar cap enllà, perquè van conèixer que eren aus de terra i no de mar, i així van jutjar que tenien d'anar a dormir a alguna terra. Després van dir que van anar pel Norest tant de camí, que els quedava el Cap de Santa Clara, que és a Ibèrnia, cap a l'Est, on trobaren ventar molt fort els vents Ponents i el mar era molt pla, pel que creien que devia ser per causa de terra que per allí tenia d'haver, que els abrigava de la part d'Occident; el qual no van prosseguir anant a descobrir-la, perquè era ja per l'agost i van témer l'hivern. Això van dir que va ser quaranta anys abans de que Cristòfol Colom descobrís les nostres Índies.¹

El mateix ens confirma el fill del Descobridor, Ferran Colom, quan en la seva *Història de l'Almirall* ens diu parlant d'una illa mítica situada a l'oest de les Açores:

¹ Bartolomé de las Casas, *Historia de las Indias*, Biblioteca Americana. Fondo de Cultura Económica, S.A. México, 1986, Vol. I pp. 68-69.

Encara va anar a cercar aquesta illa cert Diego de Tiene, el qual pilot, anomenat Pedro Velasco, natural de Palos de Moguer, a Portugal, va dir a l'Almirall a Santa María de la Rábida, que van sortir de Fayal i van navegar més de cent cinquanta llegües cap el Sudoest, i en tornar van descobrir l'illa de les Flors, a la que van ser guiats per moltes aus a les que veien seguir aquella ruta, essent tals aus terrestres, i no marines, d'on va jutjar que no podien anar a reposar més que a alguna terra; després van caminar tant al Norest que van arribar al cap de Clara, a Irlanda, per l'Est; en el qual paratge van trobar forts vents de Ponent, sense que el mar es mogués, pel que van jutjar podia passar per alguna terra que l'abrigués cap a Occident. Però, perquè ja era entrat el mes d'agost, no van voler tornar a l'illa per por de l'hivern. Això va ser més de cuarenta anys abans de que es descobrissin les nostres Índies.²

Observem els canvis: vent del Sudoest en comptes del Noroest i “més de cuarenta anys” per “cuarenta anys”.

3. La família Teyde i la Guerra Civil catalana

Però, qui era aquest Diego Detiene o de Tiene? Hi ha un total consens a identificar-lo amb en Diogo de Teive, escuder de l'infant Enric de Portugal. Era un dels millors i més famosos navegants portuguesos del seu temps. O sigui, de simple *marinero*, res. Per això En Jaime Cortesao consigna:

Diogo de Tiene ha sigut des de fa molt temps identificat amb Diogo de Teive, escuder de l'infant Enric, que efectivament va descobrir les illes de les Flors en 1452, segons els documents de l'època.

Així veiem com se li atribueix el descobriment, en 1452, de les illes més exteriors de les Açores: l'illa de les

² Hernando Colón, *Historia del Almirante*, Historia 16, Madrid, 1984. p. 74.

Flors i l'illa Corvo, junt amb el seu fill Joao de Teive en una expedició d'exploració a partir de l'Ilha Terceira, del mateix arxipèlag³ tot cercant les Antilles, mítica terra on hi havien set ciutats riquíssimes segons la mitologia atlàntica. Pels estudiosos d'avui en dia sembla clar que en Diogo de Teive també va navegar pels mar de Terranova.⁴

Així veiem com Waldemar Mota ha explicat amb encert:

Un altre nom, hipotètic, apuntat per historiadors és el de Diogo de Teive i el seu fill Joao de Teive, amdós navegadors de l'infant (Enric), presumibles descobridors en data anterior a 1474 de les illes externes (ilhas foreiras) que altre cosa no són que les de Flors i el Corvo. Però, el que és important, és que Diogo de Teive va navegar en els mars de Terranova, probablement integrat en l'esquema de les exploracions portugueses a Occident i el seu nom deixaria vestigis en aquells indrets. Així a la seva tornada cap a la banda occidental d'Europa, pels mars de les Açores, fàcilment depararia com a les seves illes més extremes d'aquest arxipèlag, avui Regió Autònoma de les Açores.

Sembla, doncs, provat que és cert que el nostre home i el seu pilot Pero Vázquez van trobar indicis de terra al

³ <http://www.geocities.com/Athens/7452/ptcronologia.html>, basada en informació tretada d'Enciclopèdia Mirador Internacional ed. Enciclopedia Britannica, SP, 1990; Grande Enciclopèdia Portuguesa e Brasileira ed. Editorial Enciclopèdia, Lisboa; Enciclopèdia Luso-Brasileira de Cultura, Ed. Verbo, Lisboa; Dicionário Das Famílias Portuguesas, per D. Luiz de Lancastre e Tavora, Quetzal Editores, Lisboa, 1989 i A History of the Azores Islands, by James H. Guill.

⁴ Waldemar Mota, *Os Açores e as explorações marítimas portuguesas*, Portugal Ilustrado n° 355, 30 setembre 1996, Ontario, Canadá, Editat també a http://www.webx.ca/portilus/ed_355/descob.htm

Jaime Cortesao, "A viagem de Diogo de Teive e Pero Vasquez de la Frontera ao Banco da Terra Nova", Arquivo Histórico da Marinha, Lisboa, 1933, vol I n°1, 7-24 (reed. *A Expansão dos Portugueses no Período Henriquino* (O. C., vol. V) Lisboa; Livros Horizonte, 1975, 185-224.

—, "Los portugueses" dins de *Historia de América y de los pueblos americanos* dirigida per Antonio Ballesteros Baretta. Salvat Editores, S.A., Barcelona-Buenos Aires, 1947, Vol. II p. 686.

nord-oest de les Açores. I, per tant, van poder transmetre aquesta informació al Descobridor. Però realment es varen trobar a La Rábida, com diuen els textos oficials? Qui era aquest Velasco? Quan va començar la Guerra Civil catalana de la qual hem parlat més amunt la Generalitat va nomenar Rei dels catalans l'Infant Pere, el Conestable de Portugal. Aquest es va endur recursos del seu país per intentar d'assolir la Corona que se li havia ofert. Entre els dits recursos va haver-hi un nombrós estol de portuguesos, gent de la seva confiança, amb qui comptava.⁵

I, entre molts d'altres ens apareixen un Roderic de Teyde⁶, un Ruy de Teyde⁷, un Fra Pere de Teyde de l'Orde d'Avis⁸, present en el llit de mort del Rei Pere ocorreguda en el palau del noble Joan de Montbuy i Tagamanent a Granollers el 29 de juny de l'any 1466⁹, un Gil de Teyde¹⁰ a qui nomena *Capità General de Manresa*¹¹, i un Joan de Teyde, escuder seu¹² i també present en el seu llit de mort.¹³ Aquest darrer podria ser el fill d'En Diogo, que també es deia Joan i hauria heretat l'ofici del seu pare dins de la família reial portuguesa.

⁵ J. Ernest Martínez Ferrando, *Pere de Portugal, rei dels catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936 & *Tragedia del insigne Condestable Don Pedro de Portugal*, CSIC, Madrid, 1942 & *Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal (1464-1466)*, General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, Madrid, 1953, Documents n° 456, 616, 1.287, 1.298, 1.345, 1.376, 1.379, 1.386, 1.496, 1.911, 2.396, 2.622, 2.942, 2.969, 3.037 i 3.197.

Santiago Sobrequés i Vidal / Jaume Sobrequés i Callicó, *La Guerra Civil Catalana del Segle XV*, Col·lecció Estudis i Documents, Edicions 62, Barcelona, 1987. Vol. II, p. 164.

⁶ J. Ernest Martínez Ferrando, *Catálogo...*

⁷ *Tragedia...*, p.120.

⁸ *Catálogo...* i *Tragedia...* p. 120.

⁹ *Pere de Portugal*, p. 118

¹⁰ *Catálogo...* *Tragedia...* p. 120, *Pere de Portugal...*, pp. 95, 108, 112, 123, 243.

¹¹ *Pere de Portugal...* p. 110

¹² *Catálogo...* i *Tragedia...* p. 120, *Pere de Portugal...*, pp. 123, 167.

¹³ J. Ernest Martínez Ferrando, *Pere de Portugal...* p.118.

Si bé a la documentació oficial de l'època no surt mai cap Diogo de Teyde durant els anys de la Guerra¹⁴ ni tampoc l'han detectat els estudiosos¹⁵, és de suposar la seva presència a Catalunya, al costat de la seva família que sí que tenim documentada que hi era present i activa.

4. El pilot Velasco

I tot i que els llibres ens diuen que el seu pilot En Pedro Velasco era de Palos, a Andalusia i que es varen trobar amb en Colom a La Rábida no està documentada la seva estada a cap lloc del Regne de Castella. És possible que es trobessin a La Rábida? Hem de repassar les fonts de l'època. El Pare Cases ens diu que en Pedro Velasco era de Palos, i era un magnífic pilot. Costa de creure que, d'una població que no era marinera, en sortís un pilot de mar. I no un pilot qualsevol, sinó un de prou bo com per a merèixer la confiança d'un Infant de Portugal i d'en Diogo de Teive en una expedició tan important com l'exploració que aquest va fer per l'Atlàntic Occidental en 1452.

Per altra banda tenim que en Ferran Colom ens diu que aquest Velasco era natural de Palos de Moguer, a Portugal.¹⁶ Cal recordar que en Ferran Colom va ser considerat un dels millors geògrafs del seu temps. L'Antonio Rumeu de Armas en diu:

És materialment impossible que Hernando Colón, geògraf imminent i home de vasta cultura, pogués incórrer en la forassenyada ubicació de Palos a Portugal.¹⁷

¹⁴ *Catálogo...*

¹⁵ *Pere de Portugal... i Tragedia...*

Santiago Sobrequés i Vidal / Jaume Sobrequés i Callicó, *La Guerra Civil Catalana del Segle XV*

¹⁶ Hernando Colón, *Historia del Almirante*, Historia 16, Madrid, 1984. p. 74.

¹⁷ Antonio Rumeu de Armas, *Hernando Colón, historiador del des-*

I els disbarats, afegim nosaltres, de col·locar Amèrica just al costat d'Irlanda (prou a la vora com perquè al costat mateix de les costes occidentals irlandeses el continent americà protegís les naus d'un temporal de ponent), i el d'inventar-se el nom d'un poble: no existeix *Palos de Moguer* com a tal. Existeix, llavors i ara, Palos de la Frontera per un cantó i Moguer per l'altre, amb els seus límits ben definits. Això indica clarament una manipulació del text per part d'un censor que ens va voler amagar la identitat d'aquests personatges i del país real de la trobada. La manipulació del text d'en Ferran Colom es fa evident per les múltiples contradiccions, omissions i absurditats inversemblants presents en molts d'altres llocs del text del seu llibre, impossibles en un home de la seva categoria i cultura, víctima del potineig dels censors.¹⁸

Aquest Pedro de Velasco és el mateix que apareix citat en els *Plets* de la família Colom contra la Corona espanyola en 1532¹⁹ i se l'anomena llavors *Pero Vázquez de la Frontera*. *Vázquez* i no *Velasco*, i ja no és de Palos, sinó simplement de *la Frontera*. Aquí el supervisor i corrector del text era un censor d'estil diferent dels que retoquen l'obra d'en Ferran Colom i el Pare Cases. Està comprovat, d'altra banda, que *Valascus* és la llatinització de *Vásquez* i de *Vaz*²⁰ i que en les notes d'en Colom, escrites en llatí, aquest home és anomenat *Pietrus Velascus*. I està històricament comprovat que un Pero Vázquez de la Frontera va donar importants informes a en Colom.

Se sap també que va donar també gran força moral als tripulants del primer viatge d'en Colom amb les seves categòriques i insistentis informacions sobre l'existència de terres a l'altre cantó de l'Atlàntic.²¹ Una dada important, i que pot explicar la seva relació amb en Diogo de Teive,

cubrimiento de América, Ed. Cultura Hispánica, Madrid, 1973, p. 417.

¹⁸ Jaime Cortesao, *Los portugueses...*

¹⁹ *Los portugueses...*, pp. 595-713.

²⁰ *Los portugueses...*, p. 693.

²¹ Jaime Cortesao, *Los portugueses...*, p. 692.

és que un nebot d'aquest, fill de la seva germana Joanna de Teive i el seu marit Álvaro Gonçalves da Maya es deia Diogo Vaz de Teive.²² Aquest va agafar un dels cognoms de les famílies dels seus progenitors, probablement del seu pare. Això ens indica una més que probable relació familiar entre en Diogo de Teive i en Pedro Vásquez, ja que Vásquez era el patronímic de Vaz. I explicaria la cordial i franca relació que sempre varen mantenir aquests dos homes.

5. Diogo de Teyde, servidor continu del Rei Ferran II de Catalunya-Aragó

És inversemblant que en Diogo de Teyde, pel seu importantíssim viatge a l'Atlàntic Occidental, se n'endugués un pilot estranger, i a més de Castella, el gran enemic de Portugal, quan en el seu país n'hi havia tants i de tan bons. La realitat és que aquest home era portuguès i es deia Pero Vásquez. Però el més important de tot, el que dona categoria de certesa al que venim exposant fins aquí, i arrodoneix definitivament i categòrica aquests raonaments, és la presència documentada d'en Diogo de Teyde, afincat a Catalunya després de la Guerra. En efecte, hi havia en el seguici del Rei Ferran II uns tals "Diego d'Ateide y un criado". Diogo de Teyde havia estat nomenat *servidor continu* del dit Rei a València el 10 d'octubre de 1474²³; és a dir, només dos anys després de la Pau de Pedralbes.

Aquest era un càrrec de confiança, de persona propera al Rei, i difícilment es donaria a un desconegut acabat d'arribar. És per tant molt més versemblant que en Diogo de Teyde fos a Catalunya l'any 1485, en què suposadament va tenir lloc la trobada citada pel Pare Cases

²² <http://www.ceha-madeira.net/livros/cap136.htm>, Centro de Estudos de História do Atlântico, Governo Regional da Madeira, Rua dos Ferreiros, 165, 4000-Funchal, Madeira

²³ Jaume Vicens Vives, *Historia crítica y reinado de Fernando II de Aragón*, Institución Fernando el Católico – CSIC, Saragossa, 1962, p.634.

i per Ferran Colom, tot i fruit dels seu càrrec seguint la Cort catalana amb els beneficis que hi tenia, que no a Andalusia. A menys que la Cort de Ferran II fos per allí en aquells temps, i més concretament a Palos. No tenia cap motiu per a ser-hi.

6. Conclusions

Si segons la versió oficial que ens ha arribat sobre la gesta de la Descoberta, En Cristòfor Colom va viure uns quants anys a Portugal, com és que fins que no va estar a Palos no es varen trobar tots plegats? Doncs perquè, en realitat, on es varen trobar va ser a Catalunya, on Diogo de Teyde i el seu fidel pilot Pero Vázquez hi vivien des dels anys de la Guerra Civil, acompanyant els altres membres de la seva família. I si en Pero Vázquez va ser un gran animador i estimulador del viatge de la Descoberta i l'expedició, com s'ha demostrat, va sortir en realitat de Pals²⁴, no seria a *Pals* i no *Palos* on va tenir aquesta trobada? Probablement Pals era el lloc de residència d'aquests dos portuguesos, per tal com tota la resta de parents també són a Catalunya. Concloem, doncs, que els Teyde d'aquells temps només varen viure, dintre del que és la Península Ibèrica, a Portugal i a Catalunya, fets que la documentació d'arxiu ha demostrat de forma fefaent, excepte, com hem vist, els pocs casos que la censura ens ha aportat.

I que aquest Diogo de Teyde i el seu pilot portuguès Pero Vázquez es van trobar amb en Colom, passant-li informació valuosa. Això vol dir que el Descobridor d'Amèrica era també a Catalunya en aquells anys en que En Colom organitzava la seva expedició, i no a Andalusia o Castella o en altres llocs que ens han explicat els textos censurats.

²⁴ Jordi Bilbeny, *La descoberta catalana d'Amèrica. Una reflexió sobre la manipulació de la Història*, Edicions Gargot. Granollers, 1999. Capítol 2.

—, *Brevíssima relació de la destrucció de la Història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*, Llibreria del Set-Ciències. Arenys de Mar

IBERS. ANTECEDENTS JÒNICS I FONAMENT NACIONAL DE CATALUNYA (PART 3)¹

Joan Cavaller

3. L'iberisme espanyolista

La partició militar de Catalunya entre dos Estats per mitjà de l'aplicació del Tractat dels Pirineus (1659), i l'extinció i integració dels Estats aragonès, català i valencià sota les estructures polítiques de l'Estat de Castella i la nova dinastia reial dels Borbons després del Tractat d'Utrecht (1713), van deixar Catalunya adormida en un estat de commoció del qual encara avui no s'ha recuperat.

L'ocupació borbònica dels Estats de la Corona d'Aragó a la Península Ibèrica (Aragó, Catalunya i València) i l'aplicació dels *Decrets de Nova Planta* signats entre 1707 i 1716 van venir acompanyats de l'aplicació d'un règim militar que va estendre's durant tot el segle XVIII fins a l'entrada de les tropes napoleòniques.

A banda de les successives operacions de represàlia política a gran escala posades en pràctica per la Reial Junta, concebudes com un mecanisme policial per assegurar el sotmetiment de Catalunya a la dinastia borbònica, la circumstància que caracteritza millor el clima de coaccions i d'estat d'excepció dels anys de la postguerra fou la militarització obsessiva del país, imposada després de 1714 i que de fet es va perllongar durant tot el segle XVIII. És a dir, durant més de cent anys Catalunya va haver de suportar una

¹ Aquest article és la continuació de l'article publicat als números d'octubre i novembre de la present col·lecció.

IBERIANS. IONIC ANTECEDENTS
AND NATIONAL FOUNDATION OF CATALONIA
(PART 3)¹

Joan Cavaller

3. The Spanish Iberianism

The military partition of Catalonia between two States through the application of the Treaty of the Pyrenees (1659), and the extinction and integration of the States of Aragon, Catalonia and Valencia into the political structures of the State of Castille and the new royal dynasty of the Bourbons following the Treaty of Utrecht (1713), left Catalonia asleep in a state of commotion from which it has still not recovered to this day.

The Bourbon occupation of the States of the Crown of Aragon in the Iberian Peninsula (Aragon, Catalonia and Valencia) and the application of the *Decrets de Nova Planta* signed between 1707 and 1716 were accompanied with the imposition of a military regime that was to continue for the whole of the 18th century until the arrival of the Napoleonic troops.

Apart from the continuous large scale political reprisals undertaken by the Royal Board, conceived as a police mechanism to ensure the submission of Catalonia to the Bourbon dynasty, the circumstance that best characterizes the climate of coercion and of the imposition of a state of emergency of the postwar years was the obsessive militarization of the country following 1714 and which continued throughout the whole of the XVIII century. Catalonia had to bear a per-

¹ This article is the continuation of the article published in the numbers of October and November of the present collection.

ocupació militar persistent i manifestament desmesurada, que condicionà tots els aspectes de la vida col·lectiva.²

La clàssica consciència colonialista dels castellans, recreada i potenciada en l'ocupació militar d'Aragó, Balears, Catalunya i València, va refermar-se al llarg del segle XVIII conforme la concepció absolutista dels Borbons va permetre la continuïtat de la implantació del règim jurídic militar sobre aquells territoris. I malgrat que aquesta consciència colonialista dels castellans no ultrapassava els límits d'una concepció política definida en els termes de la monarquia absolutista vigent, la vigència del règim militar en el context de l'aplicació d'una legislació específicament castellana durant tot un segle a Catalunya escapa a un simple procés de repressió totalitària per part d'un rei absolutista. De fet, és colonialisme, és una política perfectament dissenyada per a xuclar la vida i sotmetre l'altre al propi servei, tal com els castellans ja havien aplicat, i encara aplicaven al segle XVIII, sobre les poblacions americanes.

En el trànsit de l'època moderna, amb presència de monarquies absolutistes, a l'època contemporània, amb presència de governs democràtics, la colonització castellana dels Estats de la Corona d'Aragó va implicar a partir del segle XIX la implantació d'una nova consciència política però també nacional sobre les persones; on abans tots eren súbdits del monarca absolutista i castellans, ara tots passarien a ser ciutadans de l'Estat espanyol i *espanyols*.

Per a no generar distincions en drets i llibertats, els ciutadans havien de compartir la naturalesa antropològica, la condició nacional.

Aquesta és la raó per la qual un gran nombre d'historiadors castellans del segle XIX va esforçar-se tant a distorsionar les fonts literàries dels grecs i parlar d'un

²Josep M. Torras i Ribé., *Felip V contra Catalunya*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona, 2005. p. 245.

sistent and manifestly disproportionate military occupation for more than a hundred years, a fact which conditioned all aspects of collective life.²

The classical colonialist consciousness of the Castilians, recreated and promoted in the military occupation of Aragon, the Balearic Islands, Catalonia and Valencia, strengthened during the 18th century in accordance with the absolutist beliefs of the Bourbons and allowed the continuity of the implantation of the military juridical regime on those territories. Although this colonialist consciousness did not surpass the limits of a political conception defined in terms of the absolutist monarchy on the throne, the validity of the military regime in the context of the application of a specifically Castilian legislation during a whole century in Catalonia goes beyond a simple process of totalitarian repression by an absolutist king. It is in fact, pure colonialism, a type of policy perfectly designed to suck the life out of the other party and to subject him to service. This was a policy that the Castilians had already applied on the American populations and kept on doing during the 18th century.

In the transition to the modern period, from absolutist monarchies to the presence of democratic governments, the Castilian colonization of the States of the Crown of Aragon also implied that from the 19th century the implantation of a new political and national consciousness on the people was needed; where before they were all subjects of the absolutist Castilian monarch, they were now citizens of the Spanish State and Spaniards.

So as not to generate distinctions in rights and freedoms, these citizens had to share an anthropological nature, the national condition.

This is the reason why the majority of Castilian 19th century historians tried hard to distort the literary source-

² Josep M. Torras i Ribé., *Felip V contra Catalunya*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona, 2005. p. 245.

substrat celtiber comú a tots els espanyols o, si es volia ser respectuós amb aquestes fonts, menystenir els ibers davant els celtas o convertir els tartessics en ibers.³

En la creació i implantació d'una nova consciència de ciutadans iguals en drets i llibertats, però també iguals en condició antropològica, el nou Estat post-modern guanyaria la seva legitimitat.

Calia reescriure la història, a partir de llavors comuna a tots els ciutadans, per a dibuixar el nou subjecte històric nascut després de l'extinció de l'absolutisme. El problema d'aquests ciutadans a la Península Ibèrica és que un Estat, Castella, persistia en la seva pràctica colonitzadora sobre els Estats conquerits d'Aragó, Catalunya i València, de manera que el discurs liberal característic que propugnava la llibertat de la persona es convertia, en la seva aplicació a la realitat d'aragonesos, balears, catalans i valencians, en ideologia perversa.

La consciència colonialista dels castellans, magnificada amb els Borbons després de 1714, gaudia de la inèrcia dels Àustries que amb Felip II de Castella (I de Catalunya, I de Portugal) havien situat la capital imperial a Madrid (1561) i havien forçat el protagonisme de la colonització del Nou Món en favor dels castellans.

Però el fet fonamental d'aquesta consciència colonialista castellana no és tant que trobés aplicació en noves colònies (els Estats de la Corona d'Aragó) sinó la derrota i la pèrdua del poder català a la Mediterrània, pèrdua materialitzada amb el desmembrament i lliurament de la Catalunya Nord a França en el Tractat dels Pirineus, i de Nàpols, Sicília i Sardenya a Àustria en el tractat de Rastatt (1714), tot just després del Tractat d'Utrecht (1713). Aprofitant la desfeta catalana en qüestió, Castella podia argumentar la seva definitiva autoritat sobre els catalans. Així, allà on els catalans perdien les colònies mediterrà-

³ Joan Cavaller, *Ibers. Antecedents jònics i fonament nacional de Catalunya (Part 2)*. Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya. Barcelona. Novembre, 2008.

es of the Greeks and talked about a common celtiber substratum for all Spaniards or, if one wanted to be respectful with these sources, to despise the Iberians before the Celts or to turn the Tartessians into Iberians.³

It was in the creation and implantation of a new consciousness of citizens who were equal in rights and freedoms, but also equal in anthropological condition that the new post-modern State would obtain its legitimacy.

It was necessary to rewrite history to make it common to all citizens, to draw the new historical subject born after the extinction of absolutism. The problem of these citizens in the Iberian Peninsula is that the Castilian State persisted in its practice of colonization of the conquered States of Aragon, Catalonia and Valencia, so that the characteristic liberal discourse that advocated freedom became a perverse ideology when applied to the reality of the inhabitants of Aragon, the Balearic Isles, Catalonia and Valencia.

The colonialist consciousness of the Castilians, magnified with the Bourbons after 1714, had the assistance of the inertia of the Hapsburgs who with Philip II of Castile (I of Catalonia, and of Portugal) had placed the imperial capital in Madrid (1561) and had placed the protagonism of the colonization of the New World in favour of the Castilians.

However the fundamental fact of this Castilian colonialist consciousness is not so much that it was applied in new colonies (the States of the Crown of Aragon) but that it represented the defeat and the loss of Catalan power in the Mediterranean. This loss appeared with the dismemberment and delivery of North Catalonia to France in the Treaty of the Pyrenees, and the delivery of Naples, Sicily and Sardinia to Austria in the treaty of Rastatt (1714), right after the Treaty of Utrecht (1713). Taking advantage of

³ Joan Cavaller, *Ibers. Antecedents jònics i fonament nacional de Catalunya (Part 2)*. Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya. Barcelona. Novembre, 2008.

nies (1714) i fins i tot part del propi territori (Rosselló i territoris veïns al 1659, Menorca al 1713), els castellans mantenien encara al segle XVIII les colònies americanes i asiàtiques.

Sotmesos a un règim militar estricte i a la pròpia consciència de la derrota, aragonesos, balears, catalans i valencians van deambular durant tot el segle XVIII assumint la ideologia característica de tot poble sotmès però també, barrejant-se amb aquesta ideologia, la creença d'una condició antropològica comuna amb els castellans conforme les principis liberals penetraven en la societat.

El procés de colonització d'aragonesos, balears, catalans i valencians per part dels castellans va afectar finalment també la naturalesa nacional dels castellans. Segons que els ideals democràtics procedents d'Europa (promoguts per filòsofs com ara Althusius, Pufendorf, Grotius, Spinoza, Locke, Shaftesbury, Rousseau, Tocqueville...) penetraven en territori espanyol, i l'Estat absolutista dels Borbons era reemplaçat per un de liberal, aquella consciència nacional castellana, rearmada amb la potència imperialista materialitzada a expenses del domini militar sobre la Corona d'Aragó, es va convertir en una nova consciència nacional basada en la personalitat fictícia d'una nació espanyola identificada amb el nou Estat espanyol nascut al 1714. En el capítol segon d'aquest treball he definit aquesta identitat fictícia com a malaltia psicòtica sota l'epígraf de *síndrome esponjiforme dels espanyols*.⁴

En el trànsit cap a aquesta identitat nacional fictícia resulta simptomàtic el relatiu silenci amb què la literatura castellana va assumir la pèrdua d'Argentina, Mèxic, Perú, Bolívia, Xile... al llarg de la primera meitat del segle XIX i, en canvi, el gran trauma que hi va suposar la pèrdua de territoris petits com ara Filipines, Cuba o Puerto Rico al 1898 en la guerra contra els nord-americans. La diferència de reaccions davant una pèrdua i

⁴ *Ibid.*

the Catalan defeat, Castile could argue its definite authority over the Catalans. Thus, while the Catalans lost their Mediterranean colonies (1714) and even part of their own territory (Rosselló and neighboring territories in 1659, Menorca in 1713), the Castilians still kept their American and Asian colonies in the 18th century.

Under a strict military regime and with their own consciousness of defeat, the inhabitants of Aragon, the Balearic Islands, Catalonia and Valencia, wandered through the 18th century assuming the characteristic ideology of a subdued people but also, mixing this ideology with the belief of a common anthropological condition with the Castilians in accordance with the liberal principles that were then prevalent in society.

The colonization process of the Aragonese, the Balears, Catalans and Valencians by the Castilians also affected their national nature. As democratic ideals from Europe (promoted by philosophers like Althusius, Pufendorf, Grotius, Spinoza, Locke, Shaftesbury, Rousseau, Tocqueville...) penetrated Spanish territory, and the absolutist State of the Bourbons was replaced by a liberal one, the national Castilian consciousness, rearmed with the imperialist power gained through the military domination over the Crown of Aragon, underwent a metamorphosis to a new national consciousness based on the fictitious personality of a Spanish nation identified with the new Spanish State born in 1714. In the second chapter of this work I have described this fictitious identity as a psychotic illness under the epigraph of *spongiform syndrome of the Spaniards*.⁴

On the way towards this fictitious national identity the relative silence during the first half of the 19th century with which Castilian literature assumed the loss of Argentina, Chile, Bolivia, Peru, Mexico should be noted..., as opposed to the great trauma that was caused by the loss of small territories such as the Philippines, Cuba

⁴ *Ibid.*

l'altra s'explica perquè, en la primera, qui experimenta la pèrdua de les colònies és el subjecte polític de la monarquia absolutista mentre en la segona ho és el poble *castellà* (esdevingut *espanyol* en el procés colonialista sobre aragonesos, balears, catalans i valencians) que ha despertat com a subjecte polític i s'expressa a través de la seva Generació del 98.

En tots dos casos, però, el comportament colonialista dels castellans persisteix i podem observar que, en el procés d'infecció espongiforme al llarg del segle XIX que afecta el poble castellà i el fa creure's *poble espanyol* (conforme penetren els ideals democràtics que exigeixen assumir una concepció política basada en l'Estat nacional), les colònies peninsulars adquirides al 1714 (Aragó, Balears, Catalunya i València) substitueixen en l'imaginari castellà les colònies d'ultramar perdudes.

Hem vist en la segona part d'aquest treball que, en el procés de substitució de les colònies d'ultramar per les colònies peninsulars, els castellans escriuen al llarg del segle XIX *històries generals d'Espanya* allà on, en una situació no colonialista, haurien d'escriure simples *històries particulars de Castella*. I hem vist també, com a tret característic d'aquest procés, que els castellans defensen la realitat d'un substrat celiber preromà nascut del matrimoni entre celtas i ibers o, el que és el mateix, castellans i catalans.

La historiografia del moment (com l'actual) no cita encara de forma explícita el paral·lelisme entre celtas i castellans, i ibers i catalans, però les diferents exposicions dels historiadors (esmentàvem Mariana, Cavanilles, Lafuente...) s'esforcen amb insistència a procurar un substrat antropològic peninsular comú allà on les proves materials ofereixen una informació diferent.

Amb el rerefons d'aquest procés evolutiu històric, a principis del segle XVIII, va produir-se un nou capítol que afectaria profundament la consciència nacional dels castellans (esdevinguts espanyols). Es tracta de la victòria i l'expulsió de les tropes napoleòniques al 1813. L'exal-

or Puerto Rico in 1898 in the war against the North Americans. The difference in reactions between one loss and the other can be explained by the fact that in the first instance it is the subject of the absolutist monarchy that is undergoing the loss while in the second it is the *Castilian* people (to become *Spanish* during the colonialist process over the Aragonese, the Balears, Catalans and Valencians) that has awakened as a political subject and expresses itself through the Generation of 98.

In both cases, however, the colonialist behaviour of the Castilians persists and we can observe that, in the process of spongiform infection during the 19th century that affects the Castilian people and make them feel *Spanish* (in agreement with the penetration of democratic ideals that require the assumption of a political conception based on the national State), the peninsular colonies acquired in 1714 (Aragon, Balearic Islands, Catalonia and Valencia) substituted in the Castilian mind the lost colonies overseas.

We can see in the second part of this work that, in the process of replacement of the overseas colonies for the peninsular ones, the Castilians write throughout the XIX century *general stories of Spain*, where, in a non colonialist situation, they would simply write simple *particular stories of Castile*. And we have also seen, as a characteristic feature of this process, that the Castilians defend the reality of a pre-roman celtiber substratum born of the marriage between Celts and Iberians or between Castilians and Catalans which is much the same thing.

The historiography of the moment (as the current one) does not quote yet explicitly parallels between Celts and Castilians, and Iberians and Catalans, but the various texts by historians (such as Mariana, Cavanilles, Lafuente...) try hard and persistently to find a common peninsular anthropological substratum even though the facts on the ground give a different set of information.

With the background of this historical evolution-ary process, at the beginning of the 18th century, a new

tació patriòtica que va produir aquest esdeveniment va llançar les consciències castellanques a una dimensió encara més intensa. Ara ja no només dominaven la Corona d'Aragó i les colònies d'ultramar, també havien estat capaços d'expulsar el gran enemic francès. A tots els efectes, semblava que la potència imperial castellana renaixia de les seves cendres.

La diferència respecte a la situació imperial precedent, mentre no es resol·lia el trànsit definitiu cap a un Estat liberal, es resumia en el sotmetiment dels Estats de la Corona d'Aragó. Es tracta d'una diferència important entre totes dues èpoques per bé que els Àustries ja governessin els Estats aragonès, català i valencià; la diferència rau en el fet que, com hem indicat abans, l'imperi català s'havia extingit i els tres Estats (aragonès, català i valencià) havien estat desmantellats i incorporats. Ara, els protagonistes d'un imperi a la Península Ibèrica eren només els castellans i els portuguesos.

Aquests són els paràmetres d'interpretació que, al meu entendre, han d'explicar el context històric en el que tindrà lloc l'aparició al segle XIX de l'anomenat *iberisme*, fenomen ideològic que va conèixer tres formulacions: castellana, catalana i portuguesa. En aquest treball ens ocuparem de la primera, un iberisme en clau castellana i que defineixo com a estratègia dels castellans encaminada a dominar l'Estat portuguès i assegurar el domini sobre els Estats de la Corona d'Aragó.

La necessitat castellana de sotmetre els portuguesos venia donada pel rebuig nacionalista de la independència de l'Estat de Portugal esdevinguda al 1640 i la creença tradicional dels castellans, manifestada al llarg de segles i segles, a creure's amb dret a governar la Península. Si la potència castellana havia estat capaç de sotmetre i colonitzar la Corona d'Aragó i, un segle després, expulsar l'invasor francès i conservar aquestes colònies (aragonesos, balears, catalans i valencians) i gran part de les colònies d'ultramar, tot indicava que Castella tornava

chapter that would deeply affect the national consciousness of the Castilians (soon to become Spaniards) was produced. This was the victory and the expulsion of the Napoleonic troops in 1813. The patriotic exaltation that this event produced launched the Castilian consciousness to a still more intense dimension. Now, they not only dominated the Crown of Aragon and the overseas colonies, but had also been capable of expelling the great French enemy. To all effects, it seemed that Castilian imperial power had risen from its ashes.

The difference regarding the previous imperial situation, while the definite change towards a liberal State was not resolved, was summarized in the subjugation of the States of the Crown of Aragon. It is an important difference between both periods for although the Hapsburgs already governed the Aragon, Catalan and Valencian States; the difference lies in the fact that, as indicated before, the Catalan empire had become extinct and the three States (Aragon, Catalan and Valencian) had been dismantled and incorporated. Now, the protagonists of an empire in the Iberian Peninsula were only the Castilians and the Portuguese.

These are the parameters of interpretation that, in my opinion, should be used to explain the historical context in which the appearance in the 19th century of so-called *Iberianism* will take place, an ideological phenomenon that had three formulations: Castilian, Catalan and Portuguese. In this work we will look at the first one, Iberianism in Castilian form and that I describe as a strategy by the Castilians to dominate the Portuguese State and to assure its domination over the States of the Crown of Aragon.

The Castilian need to subject the Portuguese was due to the nationalist rejection of the independence of the State of Portugal in 1640 and the traditional belief of the Castilians, manifested over centuries, in their right to govern the Peninsula. If Castilian power had been capable of subjecting and colonizing the Crown of Aragon and, a

a demostrar-se poderosa davant el món com ho havia estat al llarg del procés de la Reconquesta i amb els Reis Catòlics i els Àustries. La pèrdua progressiva de les colònies americanes que s'esdevindria al llarg del segle XIX era un procés accidental derivat de la invasió napoleònica i la ineficàcia dels Borbons i, en tot cas, perfectament reversible.

La historiografia castellana recent que s'ha ocupat d'aquest tema no defineix l'*iberisme* com una estratègia d'ocupació castellana de Portugal sinó, de forma ingènua, com un pensament polític encaminat a unificar els Estats de Portugal i Espanya per a resistir les pressions polítiques i econòmiques de les potències europees (bàsicament França i Gran Bretanya) i evitar la pèrdua de les colònies.

Aquesta forma de pensar prescindeix totalment del fet colonial castellà sobre els territoris de la Corona d'Aragó i del fet de l'eufòria nacionalista castellana després de l'expulsió dels francesos al 1813, com prescindeix també de tota referència a la literatura que incideix en la creació d'un substrat antropològic celtiber comú a tota la Península Ibèrica. La manca de referències a totes aquestes qüestions converteix l'*iberisme* en un fenomen anecdòtic fora de context, propi d'unes minories no representatives i explicable per raons diverses que citarem a continuació, totes elles acceptables però parcials i incompletes. En la manca de referències a totes aquestes qüestions, i demostrant per tant la no consideració d'un context colonialista castellà perfectament vigent i fanàtic, els autors castellans del nostre present expliquen l'*iberisme* dels castellans del segle XIX com una simple utopia liberal en clau federalista.

La següent cita d'un autor contemporani, Maria Victoria López-Cordón, resumeix perfectament el panorama general sobre l'*iberisme* al segle XIX a Espanya i Portugal:

century afterwards, of expelling the French invader and of preserving these colonies and a great part of the overseas colonies, everything indicated that Castile was once again a world power as it had been during the Reconquest and during the period with the Catholic Kings and the Hapsburgs. The progressive loss of the American colonies that had happen during the 19th century was an accidental process caused by the Napoleonic invasion and the inefficiency of the Bourbons and perfectly reversible.

Recent Castilian historiography that has studied this subject, does not describe Iberianism as a strategy for the Castilian occupation of Portugal but, in a naïve way, as a political idea to unify the States of Portugal and Spain in order to resist the political and economical pressures of the European powers (basically France and Great Britain) and to avoid the loss of the colonies.

This form of thinking completely ignores the fact of Castilian colonization over the territories of the Crown of Aragon as well as Castilian nationalistic euphoria after the expulsion of the French in 1813. It also makes no reference to any literature about the creation of an anthropological substratum common to all the Iberian Peninsula. The lack of references to all these questions turns Iberianism into an anecdotal phenomenon taken completely out of context, typical of some non representative minorities and explainable for diverse reasons that we will later quote, all of them acceptable but all partial and incomplete. When considering the lack of references to all these questions, and demonstrating therefore their non consideration of a perfectly valid and fanatical Castilian colonialist context, the Castilian authors of our times explain away the Iberianism of the 19th century Castilians as a simple liberal utopia in a federalist situation.

The following quotation by a contemporary author, Maria Victoria López-Cordón, perfectly summarizes the general views about Iberianism in 19th century Spain and Portugal:

Hasta el establecimiento de las monarquías liberales, la consistencia de estas ideas fue endeble y careció, en la práctica, de bases sobre las que ponerse en marcha: frente a la solidaridad de los absolutistas que no reconocían fronteras para defender sus intereses, los liberales de ambos pueblos [Estats portuguès i espanyol] se sintieron unidos para la identidad de sus aspiraciones políticas y comenzaron a pensar en trabajar en común. Conseguido su propósito, el iberismo dejó de ser una utopía más o menos vaga para pasar a ocupar un puesto importante en el *idearium* de determinados partidos políticos, y, en torno a la conmoción europea del 48, quedó escindido claramente en dos tendencias: la de los partidarios de la unión dinástica, monárquicos que aspiraban a la reconstrucción de una monarquía ibérica que independizara la Península de las injerencias anglo-francesas y la de los partidarios de la federación republicana, que ven en ella el único modo de frenar la creciente marginación de la península, salvaguardando al mismo tiempo las respectivas peculiaridades de cada pueblo. La Revolución española de 1868 volvió a poner sobre el tapete la cuestión ibérica; en España sobre todo jugó un papel muy importante, pasando, tras la derrota de la candidatura Coburgo, a ser patrimonio exclusivo del pensamiento republicano federal. A final de siglo, como si la conciencia particular se reavivase en los momentos de desconcierto de las naciones que la integran, la crisis del *Ultimátum* [britànic] en Portugal trajo consigo un último resurgimiento ibérico, que quedaría arrinconado por el mismo signo de los tiempos.⁵

Un excel·lent resum sobre el tema però que, insisteixo, ignora ingènuaament el fet colonialista castellà sobre els Estats de la Corona d'Aragó i que, des d'aquesta ingenuïtat, se sorprèn del fracàs de les temptatives d'unió política dels Estats de Portugal i Espanya:

⁵ Maria Victoria López-Cordón, *El pensamiento político-internacional del federalismo español*. Editorial Planeta. Barcelona, 1975. p. 172.

Until to the establishment of the liberal monarchies, the consistency of these ideas was weak and lacked, in practice, a base from which to establish itself: as opposed to the solidarity of the absolutists who recognized no boundaries to defend their interests, the liberals of both countries [Portuguese and Spanish states] were united by their political aspirations and started to think about working in common. Once their purpose had been achieved, Iberianism stopped being a more or less vague utopia and started to occupy an important place in the ideology of various political parties, and, following the European shock of 1848, it split clearly into two trends: those for dynastic union, monarchists who aspired to the reconstruction of an Iberian monarchy that would make the Peninsula independent from the Anglo-French interference and those in favour of a republican federation, who saw it as the only way of rescuing the peninsula from ever increasing deprivation and of safeguarding at the same time the respective peculiarities of each people. The Spanish Revolution of 1868 put the Iberian question back on the table; in Spain it played a very important role, becoming, after the defeat of the Coburg candidature, the exclusive patrimony of federal republican ideology. At the end of the century, almost as if the private conscience is revived in the moments of trouble of the nations that integrate it, the crisis of the [British] Ultimatum in Portugal brought with it a last Iberian revival, which would remain set aside by the passing of time.⁵

An excellent summary of this subject but, I insist, one that naïvely ignores the fact of Castilian colonialism over the States of the Crown of Aragon and that, from this naivety, is surprised at the failure of the attempts of political union of the States of Portugal and Spain:

⁵ Maria Victoria López-Cordón, *El pensamiento político-internacional del federalismo español*. Editorial Planeta. Barcelona, 1975. p. 172.

¿Por qué en los años en que se forjaron la unidad alemana e italiana los proyectos de unidad peninsular no pasaron de ser una mera utopía? ¿Por qué no encontraron una auténtica base popular que los apoyara, ni la iniciativa de hombres capaces de llevarlos a cabo? ¿Por qué no pudieron nunca pasar de un círculo minoritario de intelectuales y políticos?⁶

La resposta a aquestes qüestions seria senzilla si es tinguéssim present que a) els pobles alemany i italià pertanyen en gran part a nacions unitàries mentre que a la Península Ibèrica conviuen nacions diferents, b) els pobles volen crear Estats i els portuguesos no volien prescindir del propi Estat i c) els castellans no volien realment unificar políticament la Península Ibèrica en termes federals sinó en clau colonialista. Si ignorem tots tres paràmetres, com fan l'autora del text anterior i altres historiadors, les preguntes s'amunteguen a sobre de la taula i les respostes converteixen l'iberisme en un projecte minoritari i inintel·ligible.

Un seguidor de les tesis de López-Cordón, l'historiador José Antonio Rocamora, remarca la tesi de l'iberisme en termes de projecte d'unificació de Portugal i Espanya a la manera alemanya i italiana i com a solució per a resistir la competència de francesos i anglesos i així restituir el paper preponderant de totes dues metròpolis perdut al món.

En el seu article "Un nacionalismo fracasado: el iberismo" publicat al 1989, Rocamora fa gala d'una ingenuïtat nacionalista aclaparadora:

⁶ *Ibid*

Why in the years in which German and Italian unity was forged, did the projects of peninsular unity become no more than a mere utopia? Why did they not find an authentic popular base that supported them, nor the initiative of men capable of carrying them out? Why could they never reach further than a minor circle of intellectuals and politicians?⁶

The answer to these questions are simple if we take into consideration that a) the German and Italian people belong mostly to unitary nations while in the Iberian Peninsula different nations live together b) the Germans and Italians wanted to create States but the Portuguese did not want to do without their own State c) the Castilians did not really want to politically unify the Iberian Peninsula in federal terms but in a colonialist way. If we ignore all three parameters, as the author of the former text and other historians do, the questions pile up on the table and the answers convert Iberianism into an minor and unintelligible project of no importance.

A supporter of the theses of López-Cordón, the historian José Antonio Rocamora, proposes the thesis of Iberianism in terms of a project for the unification of Portugal and Spain in the German and Italian way and as a solution to resist the competition of the French and English and to restore in this way the superiority of both metropolises in the world.

In his article "Un nacionalismo fracasado: el iberismo" ["An unsuccessful nationalism: Iberianism"] published in 1989, Rocamora shows overwhelming nationalistic naivety:

⁶ *Ibid*

Hay que señalar la aparición de la burguesía, clase adinerada y culta, dispuesta a poner los intereses de la nación por encima de los de la monarquía, mediante una ideología política a la que aparece íntimamente ligada al iberismo, el liberalismo.

Pero no es menos importante la pérdida de la mayoría de los territorios ultramarinos de Portugal y España, empujando a los dos estados y llevando a la mente de muchos liberales ibéricos la idea de una unión de los dos países, que los sacase de su postración para devolverlos a un puesto de potencia mundial.

El planteamiento de esta unión se hizo -y se haría en adelante- concibiéndola como un acto pacífico y previamente consensuado en los dos países. El iberismo, pues, ha de ser considerado como un nacionalismo, equiparable al alemán o al italiano -a cuyo proceso unificador prestó gran atención- y en modo alguno imperialista, aunque existiesen en España actitudes imperialistas hacia Portugal de personalidades no iberistas, o actitudes más ambiguas en las que parece latir cierto irredentismo.

Fenómeno burgués, el iberismo no caló en las masas ibéricas -que tenían preocupaciones más acuciantes-, y se estableció fundamentalmente en las ciudades. A esta escasa extensión del iberismo cabe sumar una escasa profundización del iberismo en las personas que lo defendieron, que en su mayoría antepusieron claramente sus intereses políticos particulares a los intereses del iberismo.⁷

⁷ José Antonio Rocamora, "Un nacionalismo fracasado: el iberismo" a la revista *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V, Historia Contemporánea*, núm. 2. UNED. Facultad de Geografía e Historia. Madrid, 1989. pp. 29-30. L'autor ha desenvolupat aquestes tesis en treballs posteriors: *El nacionalismo iberista (1808-1936)* (Tesi doctoral, 1990), "Causas do surgimento e do fracasso do nacionalismo ibérico" (a *Análise Social, Revista do Instituto de Ciências Sociais da Universidade de Lisboa*, núm. 122, Lisboa, 1993), i *El nacionalismo ibérico: 1792-1936* (Universidad de Valladolid, 1994).

The appearance of the bourgeoisie must be emphasised, a rich and educated class, willing to put the interests of the nation before those of the monarchy, through a political ideology that is closely linked to Iberianism, liberalism.

But the loss of most of the overseas territories of Portugal and Spain is no less important, making both states smaller and bringing to the forefront in the minds of many Iberian liberals the idea of the union of both countries, which would take them out of their situation of prostration and return them to a place of world power.

Approaches for this union were made -and it would be continue to be made- as peaceful actions and previously agreed to by both countries. In this light Iberianism should be considered as nationalism, comparable to German or to Italian nationalism -to whose unifying process great attention was paid- and which was in no way imperialist, even though there were imperialist attitudes in Spain towards Portugal by non Iberian personalities, or ambiguous attitudes in which a certain irredentism can be seen.

Bourgeois phenomenon, Iberianism did not reach the Iberian masses who had more pressing worries, and stayed fundamentally in the cities. To this lack of the spread of Iberianism must be added the fact that Iberianism hardly gained depth in the people that defended it, who in their majority used it for their own political interests.⁷

⁷ José Antonio Rocamora, "Un nacionalismo fracasado: el iberismo" in the magazine *Espacio, Tiempo y Forma. Serie V, Historia Contemporánea*, 2. UNED. Facultad de Geografía e Historia. Madrid, 1989. pp. 29-30. The author has developed these thesis in later works: *El nacionalismo iberista (1808-1936)* (Doctoral thesis, 1990), "Causas do surgimento e do fracasso do nacionalismo ibérico" (in *Análise Social, Revista do Instituto de Ciências Sociais da Universidade de Lisboa*, 122, Lisboa, 1993), and *El nacionalismo ibérico: 1792-1936* (Universidad de Valladolid, 1994).

L'exposició de Rocamora, construïda des de la perspectiva ingènua que prescindeix de la realitat del colonialisme castellà vigent sobre els Estats ocupats i desmantellats de la Corona d'Aragó, i així tampoc no encerta a interpretar una Castella colonialista respecte als portuguesos, incorre en contradiccions evidents quan ens anuncia que els portuguesos sovint menyspreaven el programa iberista:

El iberismo es además una especie de último recurso -sobre todo en Portugal- al que sólo se acude en momentos críticos, y que al ir retornando la normalidad, es pronto olvidado.⁸

Mientras los federales españoles hacían gran hincapié en la federación ibérica, los portugueses tendían a desvalorizarla, encuadrándola dentro de ese gran marco federal.⁹

Si l'iberisme és un projecte compartit per portuguesos i espanyols, però els portuguesos prescindeixen sempre que poden i només hi recorren com a solució d'última hora en moments crítics, potser hauríem de deduir que l'iberisme és en realitat una qüestió purament castellana.

Per una altra banda, Rocamora defineix l'iberisme com un concepte polític burgès i liberal però en la realitat observem, segons que ens informa el mateix Rocamora i ens havia dit abans López-Cordón, que, quan els liberals assolixen el poder polític, tant a Portugal com a Espanya, l'iberisme s'esvaeix.

Si las noticias de planes ibéricos en el exilio son abundantes, no sucede otro tanto en la Península. La instalación en España y Portugal en 1820 de sendos gobiernos liberales no supuso ningún avance en sentido iberista. Varias razones pueden explicarlo: la existencia de un contencioso hispano-portugués en la Banda Oriental del Uruguay (contencioso tanto más absurdo cuando los go-

⁸ *Ibid.* p. 30

⁹ *Ibid.* p. 43

Rocamora's presentation based on the ingenuous perspective that ignores the reality of Castilian colonialism over the dismantled States of the Crown of Aragon, and he also fails to point to a colonialist Castile regarding the Portuguese and commits clear contradictions when he announces that the Portuguese often despised the Iberian program:

Iberianism is also a sort of last resort -especially in Portugal- a place to go to in critical moments, and which when normality returns, is soon forgotten.⁸

While the federal Spanish put great emphasis on the Iberian federation, the Portuguese tended to devalue it, placing it within that large federal frame.⁹

If Iberianism is a shared project for the Portuguese and Spaniards, but one which the Portuguese do without whenever they can and only use it as a solution of last resort at critical moments, perhaps we should deduce that Iberianism is purely a Castilian question.

On the other hand, Rocamora describes Iberianism as a bourgeois and liberal political concept but in fact we observe that, as both Rocamora and López-Cordón said, when the Liberals obtain political power, in Portugal as well as in Spain, Iberianism vanishes.

Even though news of Iberian plans in exile are abundant, it is not the same in the Peninsula. The installation in Spain and Portugal in 1820 of liberal governments did not mean any advance in an Iberian sense. There are several reasons to explain it, including the existence of a Hispanic-Portuguese dispute regarding East Uruguay (a completely absurd situation in the sense that the governments did not exert an effective domination

⁸ *Ibid.* p. 30

⁹ *Ibid.* p. 43

biernos no ejercían un dominio efectivo sobre el área en cuestión), el interés de Francia e Inglaterra por mantener un *statu quo* en la Península que les permitía ejercer una fuerte influencia, así como la oposición tajante de la Santa Alianza a los regímenes liberales son varias de ellas. Además, dentro de Portugal, los afectos a España eran un reducido grupo de liberales, cuyo margen de actuación estaba limitado por los absolutistas, los liberales conservadores y por la Corte, establecida en Río hasta 1821.

Aunque el Gobierno español estaba dispuesto a realizar la unión ibérica, el portugués se mostró reacio hasta para formalizar una alianza, y con un hábil doble juego del ministro de Negocios Extranjeros, se aproximó a Inglaterra.¹⁰

I més endavant,

Afirmados en el poder los liberales, el iberismo deja de ser para ellos un asunto de importancia.¹¹

Si l'iberisme és un projecte compartit per burgesos liberals portuguesos i espanyols, però els liberals prescindeixen de l'iberisme un cop governen, potser hauríem de deduir que l'iberisme és alguna altra cosa. Jo proposo que despertem a la realitat de la voluntat colonialista castellana respecte a Portugal per a explicar el fracàs, en última instància, de totes les temptatives federalistes i, en conseqüència, de l'iberisme perquè l'essència de l'iberisme propugnat pels castellans és colonialisme i no pas federalisme. Només des d'aquesta perspectiva d'interpretació, podrem entendre per què les temptatives d'unió dels dos Estats al segle XIX, Espanya i Portugal, van fracassar. Aquesta interpretació no exclou que l'iberisme pogués ser republicà o monàrquic, federalista o centralista, econòmic o cultural. De fet podia ser qualsevol cosa mentre no deixés de ser colonialisme castellà.

¹⁰ *Ibid.* pp. 30-31

¹¹ *Ibid.* p. 33

on the area in question), the interest of France and England in maintaining a status quo in the Peninsula that allowed them to exert a strong influence, as well as the fierce opposition of the Holy Alliance to the liberal regimes. Besides, in Portugal, the Hispanicists were a reduced group of liberals, whose margin of action was limited by the absolutists, the conservative liberals and by the Court, established in Rio until 1821.

Although the Spanish Government was ready to carry out Iberian union, the Portuguese government appeared reluctant even to formalize an alliance, and with a skilful double game by the minister of Foreign Affairs, it approached England.¹⁰

And further down,

Once the liberals were established in power, Iberianism stops being a matter of importance to them.¹¹

If Iberianism is a shared project for the Portuguese and Spanish liberal bourgeois, but the Liberals do without it once they are in power, perhaps we should deduce that Iberianism is something else. I propose that we awake to the reality of Castilian colonialism regarding Portugal to explain the failure of all attempts at Iberian federalism and, consequently, of Iberianism, because the essence of Iberianism advocated by the Castilians is colonialism and not federalism. It is only from this perspective that we will be able to understand why the attempts at union in the 19th century of the two States failed. This interpretation does not exclude that the fact that Iberianism could be republican or monarchist, federalist or centralist, economic or cultural. As a matter of fact it could be anything but it did not stop being Castilian colonialism.

¹⁰ *Ibid.* pp. 30-31

¹¹ *Ibid.* p. 33

En llur exposició “La unión ibérica. Apuntes histórico-geográficos en la segunda mitad del siglo XIX” publicat al 1997 al Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles, Beatriz Peralta García i Valentín Cabero Diéguez recorren a raons de tipus econòmic per a explicar l'aparició del pensament iberista:

La primera manifestación que a favor de la teoría iberista encontramos en la prensa regional y salmantina aparece ligada a planteamientos de carácter económico, principalmente comercial. *El Centinela del Pueblo* transcribe bajo el encabezamiento de “Unión Ibérica” un artículo tomado de un periódico portugués en el que se defendía el proyecto de unión de España y Portugal bajo una perspectiva económica. Esta idea de un nacionalismo de cuño progresista se basa en la defensa de un intercambio cultural, pero, sobre todo, comercial entre dos países a partir de la navegación de los ríos Duero y Tajo y de la construcción del ferrocarril.¹²

Certament, els governs portuguès i espanyol van negociar convenis de col·laboració per a millorar les comunicacions i les infraestructures comunes per tal d'aconseguir una més gran eficiència en les relacions comercials i industrials i, així, poder competir amb les potències dominants a Europa.

Aquestes negociacions van culminar al 1866 en la signatura d'un conveni per a facilitar les comunicacions entre tots dos regnes, Portugal i Espanya, que es va signar a Lisboa el dia 27 d'abril de 1866. Entre altres coses, aquest conveni preveu:

¹² Beatriz Peralta García i Valentín Cabero Diéguez, “La unión ibérica. Apuntes histórico-geográficos en la segunda mitad del siglo XIX.” al Boletín de la A.G.E., núm. 25, 1997. p. 18

In their presentation “La unión ibérica. Apuntes histórico-geográficos en la segunda mitad del siglo XIX” [“Iberian union. Historical-geographical notes in the second half of the 19th century”] published in 1997 in the *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, Beatriz Peralta García and Valentín Cabero Diéguez recur to economic reasons to explain the appearance of Iberian ideology:

The first manifestation in favour of Iberian theory can be found in the local press in Salamanca and appears to be directly linked to economic characteristics, mainly of trade and commerce. The *Centinela del Pueblo* printed an article under the headline of Iberian Union taken from a Portuguese newspaper which defended the project of Spanish and Portuguese union from a purely economic perspective. This idea of a nationalism of a progressive nature is based on the defense of cultural and above all commercial exchange between the two countries based on navigation on the rivers Duero and Tajo and through the construction of a railway.¹²

Certainly, the Portuguese and Spanish governments negotiated agreements of collaboration to improve communications and common infrastructures in order to achieve a greater efficiency in commercial and industrial relations so as to be able to compete with the dominant powers in Europe.

These negotiations culminated in 1866 with an agreement to facilitate communications between the two kingdoms that was signed in Lisbon on the 27 of April of 1866. Among other things, this agreement contained:

¹² Beatriz Peralta García i Valentín Cabero Diéguez, “La unión ibérica. Apuntes histórico-geográficos en la segunda mitad del siglo XIX.” in the *Boletín de la A.G.E.*, 25, 1997. p. 18

Cada una de las dos altas Partes contratantes se obliga á ponerse de acuerdo con la otra para llevar á efecto el empalme en las fronteras respectivas de las vías férreas que construya en dicha dirección; debiendo terminarse á la mayor brevedad la línea que ha de poner en comunicación las capitales de ambos Reinos pasando por Badajoz. Los dos Gobiernos procurarán facilitar y acelerar el enlace de las dernas líneas hasta donde sea posible, conciliando los intereses de ambos Estados.

(...) Tan luégo como quede concluido y abierto completamente á la circulación el camino de hierro de Madrid á Lisboa se darán por fenecidos el Convenio de 31 de Agosto de 1835 y el reglamento de 23 de Mayo de 1840, relativos á la navegacion del Duero , observándose en su lugar las reglas siguientes: Los españoles y los portugueses podrán transitar libremente por el Duero en toda la extension navegable de dicho rio con sus respectivas embarcaciones.

(...) En la navegacion del Tajo y de cualquiera otro de los ríos comunes á ambos países, cuando llegue á establecerse, se observarán las reglas dictadas para la del Duero , creándose los depósitos en los puntos que se consideren más convenientes por los dos Gobiernos.¹³

Podem afirmar sens dubte que les relacions comercials entre Portugal i Espanya es trobaven al 1866 en un moment àlgid. La signatura del tractat entre tots dos Estats per a facilitar les comunicacions demostra un important esperit de col·laboració mútua, però si concloguéssim aquí l'exposició no faríem sinó oferir una interpretació molt limitada de la situació pel que fa a una veritable integració política de tots dos països i de la concepció iberista que la sustentaria.

¹³ *Convenio celebrado entre España y Portugal para facilitar las comunicaciones entre ambos Reinos, firmado en Lisboa el 27 de Abril de 1866. Artículos 1r, 5è i 6è.*

By each of the two tall Contracting Parties á is obliged to be come to an agreement with the other one to take effect á the joint on the respective borders | frontiers of the tough vias that builds in this address | direction; having to be finished á the biggest | greatest shortness the line that has to put the capitals of both Kingdoms in communication passing through Badajoz. Both Governments will try to facilitate and the link of the dernas to speed lines up to where it | he | she is possible, reconciling the interests of both States.

(...) once the “road of iron” from Madrid to Lisbon is finished and traffic completely opened, the Agreement of 31 of August of 1835 and the regulation of 23 of May 1840, regarding the navigation of the Duero, will be dismissed and substituted by the following rules: The Spanish and the Portuguese will be able to go freely along the Duero in all the navigable extension of this river with their respective vessels.

(...) In the navigation of the Tajo and of all other rivers common to both countries, when it becomes established, the same rules will be applied as for the Duero, and the deposits will be created in the places that are considered most convenient by both Governments.¹³

We can surely affirm that commercial relations between Portugal and Spain were in 1866 at a high point. The signature of the treaty between both States to facilitate communications demonstrated an important spirit of mutual collaboration, but if we finish the presentation here, we would be giving a very limited interpretation of the situation regarding the true political integration of both countries and of the Iberian conception that sustained it.

¹³ *Convenio celebrado entre España y Portugal para facilitar las comunicaciones entre ambos Reinos, firmado en Lisboa el 27 de Abril de 1866.* Articles 1r, 5è i 6è.

Un mínim de curiositat ens permet descobrir que el govern espanyol va signar amb molts altres Estats molts altres convenis igualment encaminats a garantir les comunicacions i les relacions comercials, sense que això significués una política d'integració de les estructures polítiques i, molt menys, cessió de sobirania. El dia 30 de març de 1868, Espanya va signar a Madrid un tractat de comerç i de navegació amb la Confederació de la Alemanya del Norte y la Union Aduanera y Comercial, on s'estipula que:

Artículo 1: Habrá entre todos los Estados de las dos altas Partes contratantes plena y entera libertad de comercio y navegación. Los súbditos de cada una de ellas gozarán en el territorio de la otra de los mismos derechos, privilegios, favores, inmunidades y exenciones de que gozan actualmente y gozarán en adelante en materia de comercio y de navegación los súbditos de la nación más favorecida.

Artículo 2: Los súbditos de cada una de las dos Partes contratantes tendrán recíprocamente en los Estados y dominios de la otra la misma facultad que los nacionales para entrar con sus buques y cargas en todos los puertos y ríos que estén ú fueren abiertos á la navegación de todas las naciones; para viajar, residir y comerciar tanto al por mayor como al por menor (...)

Podríem citar aquí també el *Tratado celebrado entre España y Dinamarca para asegurar á los buques españoles el libre tránsito por el Sund y por los Belts*, firmado en Madrid el 25 de Febrero de 1860, o el *Tratado de comercio y navegacion celebrado entre España y Turquía, y firmado en Constantinopla* el 13 de Marzo de 1862, o el *Tratado de amistad, comercio y navegacion ajustado entre España y China, y firmado en Tien-Tsin* el 10 de Octubre de 1864, o tants i tants convenis per a regularitzar les comunicacions postals i telegràfiques amb múltiples Estats del món, o tants i tants convenis per a regularitzar infinitat de matèries que relacionen Espanya amb múltiples Estats del món.

A minimum of curiosity would show us that the Spanish government signed many other agreements with many other States all equally directed to guarantee communications and commercial relations, without this meaning a policy of integration of political structures and, even less, the cession of sovereignty. On the 30 of March of 1868 in Madrid, Spain signed a treaty of trade and of navigation with the Confederation of Northern Germany and the Commercial Customs Union where it is stipulated that:

Article 1: There will be free trade and navigation between the States of the two Contracting Parties. The subjects of each of them will have the same rights, privileges, favors, immunities and exemptions in the territory of the other that they have at present and will continue to have the status of subjects of most favored nation regarding trade and navigation.

Article 2: The subjects of each of the two Contracting Parties will have reciprocally the same right in the States and dominions of the other state as in their national ones to enter with their vessels and loads in all the ports and rivers opened to navigation of all the nations; to travel, to live and to trade both wholesale as well as in a retail (...)

We could also quote here the *Treaty between Spain and Denmark to ensure free transit for Spanish ships along the Sund and the Belts*, signed in Madrid on the 25 of February of 1860, or the *Treaty of trade and navigation between Spain and Turkey signed in Constantinople* on the 13 of March of 1862, or the *Treaty of friendship trade and navigation between Spain and China signed in Tien-Tsin* on 10 of October of 1864, and of many other such agreements signed to regulate postal and telegraphic communications with multiple states of the world, or many other agreements to regulate an infinity of matters that relate Spain with multiple states of the world.

D'aquests convenis no hem de deduir cap pretensió federalista sinó simplement una voluntat d'establir relacions polítiques i econòmiques beneficioses.

Quan arriba el moment de la veritat i Espanya seu a la taula de les negociacions per a cedir sobirania en favor d'un Estat federal construït de comú acord amb un tercer Estat, el que veiem en realitat és, al segle XIX, que el nacionalisme castellà es tira enrera. Això és el que va succeir entre Portugal i Espanya a partir de 1868 quan l'anomenada Revolució Gloriosa va enderrocar la reina Isabel II i els liberals espanyols van voler substituir-la per un rei de la dinastia portuguesa dels Bragança per a, així, crear un regne comú lluny de les formes absolutistes clàssiques amb què la dinastia dels Borbons havia governat Espanya des de 1714.

En les negociacions per part espanyola, encapçalades per Salustiano Olózaga, Fernández de los Ríos i el general Prim, es va proposar la corona a Ferdinand, príncep de Saxe-Coburg i Gotha, casat amb la reina Maria II, pares del rei vigent de Portugal Luiz I de Bragança. El fet que els negociadors espanyols oferissin la corona al pare del rei de Portugal, un personatge retirat de la vida pública, i no pas al rei vigent, demostra ja una certa desconfiança en tot l'assumpte. Ferdinand va acceptar l'ofertament però amb la condició que el parlament i l'exèrcit del regne comú nascut de la unió de Portugal i Espanya tinguessin seu a Lisboa. Els negociadors espanyols van negar-se a acceptar-ho i Ferdinand va retirar llavors la condició de la seu portuguesa del parlament. Atès que els espanyols no volien que l'exèrcit tingués el comandament a Lisboa, les negociacions es van trencar.

Vet aquí, doncs, que el nacionalisme castellà no accepta cedir allò que realment considera essencial en la vida política. Pot cedir el parlament (grans demòcrates!) però no cedirà l'exèrcit. Liberals o no liberals, monàrquics o republicans, no importa. En el fons de l'assumpte, l'iberisme espanyol es basava en els mateixos criteris colonialistes

Out of these agreements we should not deduce any federalist pretensions but simply a will to establish beneficial political and economic relationships.

When the moment of the truth arrived and Spain sat at the negotiation table to hand over sovereignty in favor of a federal State constructed in agreement with a third State, what we really see is, in the 19th century, that Castilian nationalism withdraws. This is what happened between Portugal and Spain from 1868 when the so-called Glorious Revolution overthrew Queen Isabel II and the Spanish Liberals wanted to substitute her for a king of the Portuguese dynasty of the Bragança in order to create a common kingdom far from the classical absolutist ways with which the Bourbon dynasty had governed Spain since 1714.

In the Spanish negotiations, headed by Salustiano Olózaga, Fernández de los Ríos and general Prim, the crown was offered to Ferdinand, prince of Saxe-Coburg and Gotha, married to Queen Maria II, parents of the reigning king of Portugal, Luiz I of Bragança. The fact that the Spanish negotiators offered the crown to the father of the king of Portugal, a character who had withdrawn from public life, and not to the reigning king, demonstrated from the outset a lack of confidence in the whole matter. Ferdinand accepted the offer but on the condition that the parliament and the army of the common kingdom born of the union of Portugal and Spain had its seat in Lisbon. The Spanish negotiators refused to accept this and Ferdinand then withdrew the condition of the seat of parliament being in Portugal. However since the Spaniards did not want the army to be commanded from Lisbon, the negotiations broke down.

Castilian nationalism cannot accept giving away what it considers essential in political life. It can give away the parliament (great democrats!) but it will not give away the army. Liberals or not Liberals, monarchists or republicans, it does not matter. Deep down, Spanish Iberian-

que continuaven aplicant-se llavors (com avui) en contra de la llibertat dels Estats extingits de la Corona d'Aragó. Portugal havia de ser la següent víctima però l'estratègia d'assimilació a través de la unió monàrquica (que tan bons resultats havia donat en el cas dels Reis Catòlics), ara fracassava.

Les explicacions per raons econòmiques per a interpretar l'iberisme són perfectament vàlides però sempre pecaran de parcialitat, i a més d'ingenuïtat nacionalista en ignorar la voluntat colonialista dels castellans que llavors, com avui, es manifestava plenament sobre els Estats de la Corona d'Aragó.

Així doncs, és des d'aquesta perspectiva ingènua d'un nacionalisme castellà, assumint sense crítica el suposat dret vigent dels castellans a dominar militarment els Estats de la Corona d'Aragó, que trobem textos que parlen d'explicacions econòmiques, interessos particulars minoritaris i tendències monàrquiques anacròniques per a justificar el fracàs de la unió dels Estats portuguès i espanyol. Textos que no entenen com a cosa natural que els portuguesos desconfessin i volguessin conservar la sobirania.

Quan Rocamora descriu l'iberisme en termes de “un acto pacífico y previamente consensuado” i un nacionalisme “en modo alguno imperialista”, salta a la vista una notable ceguesa sobre la realitat de l'esperit colonialista dels castellans i que un mínim de curiositat sobre la bibliografia del moment ens permet discernir.

A tal efecte, llegim per exemple la *Historia de la civilización española desde la invasión de los árabes hasta la época presente* de l'historiador Eugenio de Tapia, escrita al 1840, pel que fa a la descripció de la unió de Portugal als dominis de Felip II de Castella esdevinguda al 1581. Molt lluny de qualsevol visió fraternal, Tapia escriu:

ism was based on the same colonial criteria that were applied then (as they are today) against the freedom of the exterminated States of the Crown of Aragon. Portugal was to be the next victim but the strategy of assimilation through monarchic union (that gave such good results to the Catholic Kings), now failed.

Explanations for interpreting Iberianism through economic reasons are perfectly valid but will always imply partiality as well as nationalistic naivety on ignoring the colonialist will of the Castilians that then, like today, manifested itself fully over the States of the Crown of Aragon.

So, it is from this naïve perspective of Castilian nationalism, assuming without criticism the supposed valid right of Castilians to dominate militarily the States of the Crown of Aragon, that we find texts that speak about economic explanations, minority particular interests and anachronistic monarchic trends to justify the failure of the union of the Portuguese and Spanish States. Texts that do not understand that it is a completely natural thing that the Portuguese mistrusted the Spanish and wanted to preserve their sovereignty.

When Rocamora describes the Iberianism in terms of “a pacific and agreed act” and a nationalism that was “in no way imperialist”, there is a remarkable blindness about the reality of the colonialist spirit of the Castilians that stands out and a minimum of curiosity regarding the bibliography of the moment allows us to discern.

If one reads for example the *Historia de la civilización española desde la invasión de los árabes hasta la época presente* by the historian Eugenio de Tapia, written in 1840, where he describes the union of Portugal to the domains of Philip II of Castile in 1581. Very far from any fraternal vision, Tapia writes:

Otro suceso glorioso del reinado de Felipe II fue la conquista y agregación del reino de Portugal al de Castilla. Esta expedición merecía, como dice con fundamento M. Watson, la grande atención y los considerables gastos que en ella empleaba el monarca español. Los portugueses por su floreciente comercio y los descubrimientos que habían hecho en las regiones más distantes del globo, ocupaban un alto lugar en la consideración de las otras naciones de Europa. Además de los establecimientos formados en África, y en las islas adyacentes, habían doblado el cabo de Buena Esperanza, descubierto nuevas tierras hasta entonces desconocidas, y fundado en ellas colonias con objeto de extender su comercio. Además de estas adquisiciones hechas en Oriente, habían llevado sus armas a las regiones de América fundando la rica colonia del Brasil.

Es pues de la mayor importancia para la corona de Castilla, la agregación de aquella parte de la Península, así por el aumento de sus intereses materiales, como por el sistema de unidad y poder compacto que de este modo recibían los estados españoles.

(...) Si éste [el monarca castellano] hubiera establecido entonces la corte en Lisboa para atender desde allí a los dominios peninsulares y a los establecimientos de ultramar, no se hubiera perdido el reino de Portugal en el siglo siguiente, y la nación española habría sido una gran potencia marítima con los elementos que tenía entonces, asegurándose por este medio las relaciones políticas y mercantiles entre la metrópoli y las colonias.¹⁴

Com podem apreciar a la cita, Tapia interpreta la dominació del regne de Portugal en termes clarament nacionalistes. Les expressions *conquesta* i *agregació* demostren obertament el tipus de relació internacional que un nacionalista castellà espera al 1840 de la relació entre veïns. Per una altra banda, Tapia fa servir l'expressió *estats espanyols* i

¹⁴ Eugenio de Tapia, *Historia de la civilización española desde la invasión de los árabes hasta la época presente*. Vol. 3. Imprenta de Yenes. Madrid, 1840. pp. 102-103

Another glorious event of the reign of Philip II was the conquest and addition of the kingdom of Portugal to that of Castile. This expedition was worth, as stated by M. Watson, the large amount of attention and considerable expenses that the Spanish monarch used on it. The Portuguese for their prosperous trade and the discoveries that they had made in the most distant regions of the world, were highly regarded by the other nations of Europe. Besides the settlements founded in Africa, and in the adjacent islands, they had been round the Cape of Good Hope, discovered new lands until then unknown and founded colonies with the aim of extending their trade. Besides these acquisitions in the Orient, they had taken their weapons to the regions of America founding the rich colony of Brazil.

It is then of great importance to the crown of Castile, the addition of that part of the Peninsula, both for the increase of its material interests, as for the system of unity and compact power.

(...) If [the Castilian monarch] had established then the court in Lisbon to attend from there to the domination of the peninsular and to the overseas dominions, the kingdom of Portugal would not have been lost in the following century, and the Spanish nation would have been a great maritime power with the elements that they had then, ensuring by these means the political and mercantile relationships between the metropolis and the colonies.¹⁴

As we can appreciate in this quotation, Tapia sees the domination of the kingdom of Portugal in clear nationalistic terms. The expressions *conquest* and *aggregation* openly demonstrate the type of international relation that a nationalist Castilian expects in 1840 with its neighbors. On the other hand, Tapia uses the expression Spanish states and Spanish nation to refer also to

¹⁴ Eugenio de Tapia, *Historia de la civilización española desde la invasión de los árabes hasta la época presente*. Vol. 3. Imprenta de Yenes. Madrid, 1840. pp. 102-103

nació espanyola per a referir-se també al regne de Portugal.

Si els portuguesos són espanyols i Portugal ha de ser agregada a Castella, resulta evident que Eugenio de Tapia ha extrapolat la seva consciència nacional castellana al conjunt de la Península Ibèrica, circumstància que demostra malaltia espongiforme en una mentalitat nacionalista que ja no accepta els límits propis i específics de la nació castellana. En haver assumit que aragonesos, balears, catalans i valencians són espanyols en tant que han estat conquerits i agregats a Castella (malaltia), l'agregació de Portugal a l'imaginari nacional castellà converteix la nació castellana en una nació peninsular (malaltia).

Aquest pensament apareix també en la obra de l'historiador més important del segle XIX, Modesto Lafuente:

Para nosotros lo importante de la conquista de Portugal fué haberse completado con ella la grande y laboriosa obra de la unidad de la Península Ibérica, tantos siglos ansiada, e intentada por tantos y tan heroicos sacrificios. Desde Rodrigo el Godo nadie hasta Felipe II había podido llamarse con verdad rey de toda España. De la hija de un rey de Castilla había venido en el siglo XII la emancipación de Portugal y su erección en reino independiente. De la hija de un rey de Portugal vino en el siglo XVI a un rey de Castilla el derecho de reincorporar a su corona lo que en otro tiempo había sido parte integrante de ella. (...)

Hubiéramos no obstante que esta reincorporación de los pueblos destinados por su común origen a ser hermanos, o por mejor decir, a ser uno mismo, hubiera podido hacerse por medio de enlaces dinásticos (...) Pero Felipe II y sus sucesores no tuvieron ni la prudencia, ni el tacto, ni acaso el propósito de captarse las voluntades de los portugueses, de identificarlos con la nación antigua, de hacerlos castellanos y españoles, de dulcificar la pérdida de su independencia con el buen tratamiento y consideración...¹⁵

¹⁵ Modesto Lafuente, *Historia General de España*. Vol. 15. Establecimiento Tipográfico de Mellado. Madrid, 1855. pp. 265-266.

the kingdom of Portugal.

If the Portuguese are Spanish and Portugal has to be annexed to Castile, it is evident that Eugenio de Tapia extrapolates his national Castilian consciousness to the whole of the Iberian Peninsula, circumstance which demonstrates spongiform illness in a nationalistic mentality as it does not accept the own and specific limits of the Castilian nation. In assuming that the Aragonese, Balears, Catalans and Valencians are Spanish through conquest and annexed by Castile (illness), the addition of Portugal into the Castilian national imagination turns the Castilian nation into a peninsular nation (illness).

This thought also comes up in the work of the most important historian of the 19th century, Modesto Lafuente:

To us what was important in the conquest of Portugal was to complete the large and laborious work of the unity of the Iberian Peninsula, longed for through so many centuries, and tried by so many and so many heroic sacrifices. From Rodrigo el Godo nobody until Philip II had been able to be truly named king of all Spain. The emancipation of Portugal and its establishment as an independent kingdom had come about in the 12th century with the daughter of a king of Castile. The right to re-incorporate into the crown what at another time had belonged to Castile came to a king of Castile from the daughter of a king of Portugal in the 16th century.

If only this re-incorporation of peoples destined by their common origin to be brothers, or rather, if it had been able to be done by dynastic links (...) But Felipe II and his successors did not have the prudence, nor the tact, nor even perhaps the aim of capturing the will of the Portuguese, of identifying them with the former nation, of making them Castilian and Spanish, of sweetening the loss of their independence with good treatment and consideration...¹⁵

¹⁵ Modesto Lafuente, *Historia General de España*. Vol. 15. Establecimiento Tipográfico de Mellado. Madrid, 1855. pp. 265-266.

L'historiador més representatiu de l'Estat espanyol al segle XIX, aquell que tots reconeixen com el més important del moment, ha escrit que voldria que els portuguesos haguessin estat fets castellans i espanyols. Textos d'aquesta mena confirmen la meua tesi que l'*iberisme castellà* no és més que nacionalisme castellà malaltís.

Podríem recollir més cites en aquest sentit però no serà necessari. En la interpretació dels plantejaments iberistes, els autors contemporanis ignoren la realitat colonialista de l'Estat castellà (esdevingut espanyol) nascut al 1714, com ignoren també la càrrega extremadament exaltada de nacionalisme que demostren els castellans (esdevinguts espanyols) després d'haver vençut els francesos al 1813.

És en aquest context nacionalista radicalment exacerbada que cal explicar el projecte iberista, exacerbació especialment intensa sobretot a partir del moment en què Espanya començarà a perdre les colònies d'ultramar. No es tractarà de resistir la competència d'anglesos i francesos, sinó de perpetuar la vigència del domini, la vigència de la força, la vigència d'una política de relacions internacionals basada en l'imperialisme.

Vet aquí el que significa *harmonia entre pobles* per a un iberista castellà de finals del segle XIX:

La unión de Portugal y España es el renacimiento de nuestras glorias, la felicidad de dos pueblos y la más elocuente página de nuestra historia de grandezas (...). La unión ibérica no es ya un deseo irrealizable, es necesidad política que se impone y cuyos resultados prácticos, tan regeneradores como seguros, cambiarán la faz de la Península. Esto es evidente; la Península, por su situación, por la extensión de sus costas, por ser dueña del Mediterráneo y del Atlántico, unidos por el Estrecho de Gibraltar, podría con una buena escuadra ser invencible por mar como lo es por tierra (...).

Unidos Portugal y España, creada su defensa marítima y conocido el indomable carácter de sus hijos, cuyo valor y arrojo no tienen semejanza

The most representative historian of the Spanish State in the 19th century, the one recognized by all as the most important of the moment, has written that he would want the Portuguese to have been made Castilian and Spanish. Texts of this kind confirm my thesis that the *Castilian Iberianism* is not more than sickly Castilian nationalism.

There are many quotations in this vein but it is not necessary to quote them all. In the interpretation Iberianism, contemporary authors ignore the colonialist reality of the Castilian State (now Spanish) born in 1714, and how the Castilians (now Spaniards) ignore also the extremely passionate nationalism that they demonstrate after having defeated the French in 1813.

It is in this heightened nationalistic context that it is necessary to explain the Iberian project, intense exacerbation especially from the moment when Spain starts to lose the overseas colonies. It will not be a matter of resisting the competition of English and French, but of perpetuating the validity of domination, the validity of force, the validity of international political relationships based on imperialism.

Here is what *harmony among peoples* means to a Castilian Iberian at the end of the 19th century:

The union of Portugal and Spain is the renaissance of our glory days, the happiness of two people and the most eloquent page of our history of greatness (...).Iberian union is not any longer an unrealizable desire, it is a political need that is imperative and whose practical results, both regenerative as well as safe, will change the face of the Peninsula. This is evident; the Peninsula, for its situation, for the extension of its coasts, for being the master of the Mediterranean and of the Atlantic, joined by the Straits of Gibraltar, would be able with a good fleet to be invincible at sea as it is on land (...).

A united Portugal and Spain, with its maritime defense created and the indomitable character of

con el de ningún pueblo; convertida de este modo nuestra patria en nación de primer orden, podría conservar su libertad y su independencia, acaso amenazada, mantendría á raya el orgullo de otras naciones, llegando á ser, como otras veces, la cabeza de Europa.¹⁶

El procés de conquesta ideològica castellà adreçat contra Portugal perseguia bàsicament convertir aquell país en una nova colònia castellana per a així satisfer els impulsos de l'esquizofrènia (aquella inicial *síndrome d'Estocolm*) heretada dels romans i convertida ja en essència pròpia (*síndrome espongiforme*). Les raons d'un comportament intel·lectual en aquests termes haurien d'escapar a tot interès filosòfic o historiogràfic ja que, en l'absurd de la pretensió nacionalista dels castellans, entren de ple en el terreny d'una simptomatologia frenopàtica, però aquí calia deixar-hi constància per a reclamar allò que, tot i ser evident, ningú no descriu: la continuïtat de l'ocupació militar dels territoris de la Corona d'Aragó.

Si realment interessés la qüestió de la unió política d'Espanya i Portugal, els castellans haurien de començar per reconèixer el valor de les paraules de José Marchena (1768-1821). En la seva obra, *Avis aux espagnols*, escrita en francès al 1792 durant el seu exili a París, el primer dels iberistes castellans incitava el poble *espanyol* a seguir l'exemple dels revolucionaris francesos i rebel·lar-se contra el poder monàrquic absolutista vigent al país. En un paràgraf d'aquest text podem llegir una crida al tipus de govern que, precisament, els castellans poques vegades han volgut assumir i que, de manera implícita, significa el reconeixement de la sobirania del poble català:

¹⁶ Francisco Salmerón Martínez, "Iberismo", *La Justicia*, 28-VI-1891. Citat per Manuel Suárez Cortina, *El krausismo, la república y la "España regional" en el siglo XIX*. Universitat Jaume I. Castelló de la Plana, 2004. p. 194.

its children known, whose bravery and fearlessness have no resemblance to any other country; our homeland converted this way into a nation of the first order, it could preserve its freedom and its independence, whenever threatened, would keep in check the pride of other nations, becoming, as before, the head of Europe.¹⁶

The Castilian process of ideological conquest against Portugal was carried out mainly to convert that country into a new Castilian colony in order to satisfy the impulses of the schizophrenia (that initial *Stockholm syndrome*) inherited from the Romans and converted already into its own form (*spongiform syndrome*). The reasons for intellectual behavior in these terms should have no philosophical or historiographical interest since, in the absurd situation of the nationalistic pretensions of the Castilians, they fully enter the terrain of a phrenopatic simptomatology, but it was necessary here to claim what, in spite of being evident, nobody portrays: the continuity of the military occupation of the territories of the Crown of Aragon.

If the question of the political union of Spain and Portugal was of real interest, the Castilians should start recognizing the value of the words of José Marchena (1768-1821). In his work, *Avis aux espagnols* [*Warning to the Spaniards*], written in 1792 in French during his exile in Paris, the first of the Castilian Iberians incited the Spanish people to follow the example of the French revolutionaries and to rebel against the absolutist monarchic power in the country. In a paragraph of this text we can read a call for the type of government which the Castilians have very rarely wanted to assume and that, in an implicit way, means the recognition of the sovereignty of the Catalan people:

¹⁶ Francisco Salmerón Martínez, "Iberismo", *La Justicia*, 28-VI-1891. Quoted by Manuel Suárez Cortina, *El krausismo, la república y la "España regional" en el siglo XIX*. Universitat Jaume I. Castelló de la Plana, 2004. p. 194.

La Francia necesitaba de una regeneración; la España no necesita más que de una renovación. Esta verdad sólo pueden contestarla los charlatanes de política que no saben que las Cortes de Aragón y de Cataluña eran el mejor modelo de un gobierno justamente contrapesado.¹⁷

Ho deia Marchena i ho deia també Baruch Spinoza, un dels promotors universals de la democràcia:

Aquestes normes, establertes per unanimitat, van romandre inviolables per un temps increïblement llarg, anant sempre aparellades la fidelitat dels reis als súbdits i dels súbdits al rei. Quan, tanmateix, el regne de Castella va passar per herència a Ferran, el primer que va ser anomenat “el Catòlic”, van començar els castellans a envejar aquesta llibertat dels aragonesos. D’aquí que no paressin de demanar al mateix Ferran que rescindís aquells drets.¹⁸

¹⁷ José Marchena, *Aviso al pueblo español* al volum *Obras literarias de D. José Marchena (El Abate Marchena)*. Imprenta de E. Rasco. Sevilla, 1892.

¹⁸ Baruch Spinoza, *Tractat polític*. 322

France needed regeneration; Spain needs nothing more than a renewal. This truth can only be answered by the charlatans of politics that do not know that the Courts of Aragon and of Catalonia were the best model of a precisely counterbalanced government.¹⁷

Marchena said it and also Baruch Spinoza said it, one of the universal promoters of democracy:

These rules, established unanimously, remained inviolable for an incredibly long time, always matching the faithfulness of the kings to the subjects and of the subjects to the king. When, however, the kingdom of Castile passed to Ferran by inheritance, the first who was called “the Catholic”, the Castilians started to envy the freedom of the Aragonese. It is for this reason that they did not stop asking Ferran to rescind those rights.¹⁸

¹⁷ José Marchena, *Aviso al pueblo español* al volum *Obras literarias de D. José Marchena (El Abate Marchena)*. Imprenta de E. Rasco. Sevilla, 1892.

¹⁸ Baruch Spinoza, *Political Treatise*. 322

CRÒNICA

PRIMERA JORNADA DE NACIONS I CULTURES NO ESTATALS A CATALUNYA

El dia 29 de novembre de 2008, entre les 10:00 i les 19:00 hores, va tenir lloc, a l'auditori del CIEMEN, la primera Jornada de Nacions i Cultures no estatals a Catalunya organitzada per la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya i patrocinades pel Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya. D'acord amb el programa anunciat, la Jornada va consistir en una successió d'intervencions per part de representants de col·lectius immigrants a Catalunya corresponents a nacions i cultures sense Estat.

Els Srs. Carles Camp i Armand Sanmamed, president i secretari, respectivament, de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya, van obrir la Jornada informant de l'objectiu que persegueix aquesta Jornada en favor del reconeixement de la cultura dels pobles immigrants que viuen a Catalunya i com aquest reconeixement ha de servir també perquè els catalans siguin reconeguts com a poble a ulls d'aquests col·lectius.

A continuació va intervenir el Sr. Lahcen Ben Yousef, en representació de l'Associació Catalano Amaziga – ITRAN, que va exposar la història i la situació en què es troba el poble amazig al nord d'Àfrica així com, actualment, a Catalunya.

El Sr. Severino Viraca, representant de l'Associació Ballet Folklórico Boliviano Sayariy-Urus, va exposar la història del poble aymara a Bolívia i els països veïns.

El Sr. Severino Viraca en un moment de la seva intervenció

Per part del poble guaraní, va intervenir la Sra. Zulma Sosa, representant de l'Asociación de Paraguayos y Amigos del Paraguay residentes en Catalunya. La Sra. Zulma Sosa va estar acompanyada pel Sr. Lino Trinidad, catedràtic a la Facultat de Filosofia y Facultat de Derecho y Ciencias Sociales (UNA) a la ciutat d'Asunción. Tots dos van exposar la història i la situació actual del poble guaraní a Paraguay i dels col·lectius actuals corresponents a Catalunya.

La Sra. Zulma Sosa i el Sr. Lino Trinidad

A continuació, la Sra. Carmen Laura Paz Reverol, profesora de la Universidad del Zulia a Venèçuela, va oferir una exposició sobre el poble wayuu, al que ella pertany.

Després de la pausa per dinar, la Jornada va continuar a les 16:00 hores amb la intervenció del Sr. Mayu Quiñones, representant de Runapacha, associació cultural del poble quitxua.

Tot seguit, els conferenciant citats, acompanyats pels membres de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya i el Sr. Saoka Kingolo, representant de la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya, van debatre en taula rodona els problemes dels col·lectius immigrants a Catalunya.

Com a cloenda de la Jornada, els assistents van poder gaudir d'un espectacle de dansa tradicional a càrrec del Ballet Folklórico Boliviano Sayariy-Urus. A continuació us n'ofereixo unes imatges.

El Sr. Oriol Amorós, Secretari d'Immigració del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat de Catalunya, i el Sr. Armand Sanmamed, Secretari de la Fundació, van tancar la Jornada tot agraint l'assistència de les persones presents a l'acte i, particularment, els representants dels col·lectius participants per les conferències ofertes.

El Sr. Oriol Amorós va subratllar la necessitat de crear vincles entre les comunitats diferents que viuen a Catalunya per a evitar que la riquesa cultural de totes elles s'esvaeixi i, al mateix temps, per a potenciar la convivència entre les persones. El Sr. Armand Sanmamed, en nom de la Fundació, va agrair al Sr. Amorós, representant de la Generalitat de Catalunya, la confiança i el suport prestats a la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya que han fet possible la celebració d'aquesta Jornada.

RECULL DE LES PUBLICACIONS
APAREGUDES EL 2008
A L'ESTAT ESPANYOL
SOBRE HISTÒRIA DE CATALUNYA

A continuació us oferim un recull de les publicacions aparegudes a l'estat Espanyol el 2008 relatives a la història de Catalunya, d'acord amb les dades de l'ISBN que ofereix el Ministeri de Cultura. Les hem ordenat per temes per a facilitar-ne la consulta.

Edat Mitjana

ISBN 13: 978-84-608-0884-8

Títol: Catalunya medieval: l'església romànica de Barberà del Vallès

Autor: Gatell Arimont, Cristina

Editorial: Universitat Autònoma de Barcelona.

ISBN 13: 978-84-922386-3-7

Títol: La comunitat jueva a la Girona medieval: Girona a l'abast XII

Editorial: Bell-Lloc del Plà

ISBN 13: 978-84-9761-487-0

Títol: Los condes de Barcelona vindicados

Autor: Bofarull y Mascaró, Próspero de (1777-1859)

Editorial: Editorial Maxtor Librería

ISBN 13: 978-84-88451-14-9

Títol: Crèdit i endeutament al Comtat d'Empúries (1330-1335)

Autor: Soldevila Temporal, Xavier

Editorial: Ajuntament de Castelló d'Empúries

ISBN 13: 978-84-7246-085-0

Títol: Dames, reinas, abadeses: divuit personalitats femenines a la Catalunya medieval

Autor: Albertí i Casas, Elisenda

Editorial: Albertí, Editor

ISBN 13: 978-84-9734-612-2

Títol: Les dones de Jaume I

Autor: Roca, M. Carme (1955-)

Editorial: La Esfera de los Libros S.L.

ISBN 13: 978-84-9779-715-3

Títol: Dins les muralles de la ciutat: carrers i oficis a la Lleida del segle XIV i XV

Autor: Bolòs i Masclans, Jordi

Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-232-0721-3

Títol: Duoda, comtessa de Barcelona

Autor: Portet, Renada-Laura

Editorial: Rafael Dalmau, Editor

ISBN 13: 978-84-8334-908-3

Títol: Emma de Barcelona: una dona a l'inici de la història de Catalunya (s. IX-X)

Autor: Ripollès-Ponsi Ortiz, Joana; Trayner i Vilanova, Maria Pau

Editorial: Editorial Mediterrània, S.L.

ISBN 13: 978-84-96608-83-2

Títol: La festa a l'època medieval, (Pollença 1350-1450)

Autor: Mayol i Llompart, Antoni

Editorial: El Gall Editor

ISBN 13: 978-84-8415-088-6

Títol: Esbós biogràfic del comte, abat i bisbe Oliba: commemoració mil·lenària de la seva elecció abacial (1008-2008)

Autor: Junyent, Eduard

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-9779-633-0
Títol: La fi dels templers catalans
Autor: Sans i Travé, Josep Maria
Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-9743-246-7
Títol: Jaime I y su reinado
Autor: Belenguer Cebrià, Ernest (1946-)
Editorial: Editorial Milenio

ISBN 13: 978-84-8181-390-6
Títol: Jaume I d'Aragó (1208-1276): exposició documental
commemorativa del VIII centenari del seu naixement
Editorial: Ministerio de Cultura. Publicaciones

ISBN 13: 978-84-85031-94-8
Títol: Jaume I
Autor: Soldevila i Zubiburu, Ferran (1894-1971)
Editorial: Editorial Base

ISBN 13: 978-84-9779-718-4
Títol: El monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Bar-
celona a través de la documentació de Cancelleria Reial
de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1287-1510)
Autor: Mutgé Vives, Josefa
Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-606-4750-8
Títol: L'Orde del Temple, dels orígens a la dissolució: actes
de la X Jornada d'Estudis Locals, Bot, 27.10.2007
Autor: Jornada d'Estudis Locals (10^a. 2007. Bot)
Editorial: Ajuntament de Bot

ISBN 13: 978-84-612-6426-1
Títol: Templers i hospitalers: ordes militars a Catalunya: Ac-
tes XXXVII Jornada de Treball del Grup de Recerques
de les Terres de Ponent (Barbens, Lleida, 15.10.2006)
Autor: Grup de Recerques de les Terres de Ponent. Jorna-
da de Treball (37^a. 2006. Barbens, Lleida)
Editorial: Grup de Recerques de les Terres de Ponent (Sant
Martí de Maldà)

ISBN 13: 978-84-8043-184-2

Títol: El Romànic i la Mediterrània: Catalunya, Toulouse i Pisa, 1120-1180

Autor: Castiñeiras González, Manuel Antonio (1964-)

Editorial: Museu Nacional d'Art de Catalunya

ISBN 13: 978-84-8043-185-9

Títol: El Románico y el Mediterráneo: Catalunya, Toulouse i Pisa, 1120-1180

Autor: Castiñeiras González, Manuel Antonio (1964-)

Editorial: Museu Nacional d'Art de Catalunya

ISBN 13: 978-84-96786-12-7

Títol: El rei En Jaume 'el Conqueridor': el forjador dels països catalans

Autor: Galves i Pasqual, Jordi

Editorial: Galerada Serveis d'Edició i Traducció Scll

ISBN 13: 978-84-9779-644-6

Títol: La reforma eclesiàstica i religiosa de la província eclesiàstica tarraconense al Llarg de la Baixa Edat Mitjana

Autor: Monjas Manso, Lluís

Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-612-3136-2

Títol: La espada y la cruz: la batalla de Muret

Autor: Esteban Ribas, Alberto Raúl (1972-)

Editorial: Esteban Ribas, Alberto Raúl

ISBN 13: 978-84-9779-620-0

Títol: Els hospitalers catalans a la fi de l'Edat Mitjana: l'Orde de l'Hospital a Catalunya i a la Mediterrània, 1396-1472

Autor: Bonneaud, Pierre

Editorial: Pagés Editors, S.L.

Segles XV i XVI

ISBN 13: 978-84-232-0723-7

Títol: Absolutisme contra pactisme: la ciutadella de Barcelona (1640-1704)

Autor: Catà Tur, Josep; Muñoz González, Antonio (1947-)

Editorial: Rafael Dalmau, Editor

ISBN 13: 978-84-8409-256-8

Títol: Camí a la revolta, 1625-1640

Autor: Güell i Barceló, Manuel (1956-)

Editorial: Universitat de Lleida. Servei de Publicacions

ISBN 13: 978-84-9883-051-4

Títol: Pau Claris, líder d'una classe revolucionària

Autor: Simon, Antoni (1956-)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-92542-01-7

Títol: La Catalunya del segle XVI

Editorial: Editorial Afers, S.L.

ISBN 13: 978-84-92624-49-2

Títol: Cristal de la verdad, espejo de Cataluña

Autor: Rius, Gabriel Agustín (O.E.S.A.)

Editorial: Editorial Orbigo, S.L.

Guerra de Successió

ISBN 13: 978-84-9743-281-8

Títol: La Conferencia de los Tres Comunes (1697-1714): una institució decisiva en la política catalana

Autor: Martí Fraga, Eduard

Editorial: Editorial Milenio

ISBN 13: 978-84-9779-714-6

Títol: La Conferencia dels Tres Comuns (1697-1714): una institució decisiva en la política catalana

Autor: Martí Fraga, Eduard

Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-935522-3-7

Títol: Almenar 1710: victòria anglesa a Catalunya

Autor: Rubio Campillo, Xavier

Editorial: Llibres de Matricula

ISBN 13: 978-84-7246-086-7

Títol: La ciutat captiva: Barcelona, 1714-1860

Autor: Brotons Segarra, Ròmul

Editorial: Alberti, Editor

ISBN 13: 978-84-393-7849-5

Títol: La Junta General de Braços de 1713: l'ambaixada
Dalmases i altra documentació (1713-1714)

Autor: Pons i Alzina, Joan (1934-)

Editorial: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya)

ISBN 13: 978-84-9809-039-0

Títol: 1714, la Guerra de Successió

Autor: Esculies Serrat, Joan (1976-); Albareda i Salvadó,
Joaquim (1957-)

Editorial: Editorial Pòrtic, S.A.

ISBN 13: 978-84-96987-19-7

Títol: Emmordassats i complaguts

Autor: Mata, Jordi

Editorial: La Busca Edicions, S. L.

Invasió napoleònica

ISBN 13: 978-84-612-8052-0

Títol: Batalla de Cardedeu, 1808

Autor: Hernández, F. X. (1954-) ; Rubio Campillo, Xavier

Editorial: Museu Arxiu Tomas Balvey i Casal Dr, Daurella

ISBN 13: 978-84-612-7571-7

Títol: La batalla de Cardedeu

Autor: Corretjer Calderé, Javier (1959-)

Editorial: Corretjer Calderé, Javier

ISBN 13: 978-84-8415-924-7

Títol: Les batalles del Bruc: 200 anys d'imatges

Autor: Rius i Bou, Teresa

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-612-6586-2

Títol: Bellaterra, crònica de 75 anys

Autor: Roda Fàbregas, Ignasi (1953-)

Editorial: CEGE, Creaciones Gráficas

ISBN 13: 978-84-935771-1-7

Títol: Diario de los sitios de la plaza de Gerona, años 1808 y 1809

Autor: Miranda Salanova, Pablo

Editorial: Asociación Cultural Biblioteca de Ciencia y Artillería

ISBN 13: 978-84-8496-063-8

Títol: Girona i la guerra del francès (1808-1814)

Autor: Barnosell Jordà, Genís; Congost Colomer, Rosa; García Rovira, Anna Maria

Editorial: Ajuntament de Girona. Servei de Publicacions

ISBN 13: 978-84-936293-5-9

Títol: Guerra al francès: los mártires de junio de 1809 en Barcelona

Autor: Barthélemy, Rodolfo G. de

Editorial: Editorial Akrón, S.L.

ISBN 13: 978-84-612-2855-3

Títol: La guerra del francès a Celrà

Autor: Rossell Ferrer, Artemio

Editorial: Taller d'Història de Celrà

ISBN 13: 978-84-9809-045-1

Títol: La guerra del francès, 1808-1814

Autor: Fontana, Josep (1931-)

Editorial: Editorial Pòrtic, S.A.

ISBN 13: 978-84-612-4203-0

Títol: Itineraris de la guerra del francès: una passejada per la història dels territoris de parla catalana

Autor: Sauch Cruz, Núria

Editorial: Institut Ramon Muntaner

ISBN 13: 978-84-96908-08-6

Títol: Polítics i militars a la guerra del francès (1808-1814)

Autor: Ramisa i Verdaguer, Maties

Editorial: Institut d'Estudis Ilerdencs

ISBN 13: 978-84-232-0719-0

Títol: Els setges de Girona: el 1808 i el 1809

Autor: Pla Cargol, Joaquín

Editorial: Rafael Dalmau, Editor

ISBN 13: 978-84-612-8267-8

Títol: El ressò de la batalla: Cardedeu a la guerra del francès

Autor: Adzerias Causi, Gustau; Comas Clusellas, Miquel

Editorial: Associació Història i Memòria. Centre d'Estudis Locals de Cardedeu

Segle XIX

ISBN 13: 978-84-7826-080-5

Títol: El carlisme català durant la Segona República Espanyola (1931-1936): anàlisi d'una política estructural

Autor: Vallverdú i Martí, Robert

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-935035-1-2

Títol: Torna el fusell i posa't a treballar!: la Milícia Nacional a Figueres a la darrera guerra carlina (1872-1876)

Autor: Vehí i Castelló, Agustí

Editorial: Ajuntament de Figueres

ISBN 13: 978-84-934999-5-2

Títol: Entre liberals i absolutistes

Autor: Murlá i Giralt, Josep
Editorial: Institut de Cultura de la Ciutat de Olot (Ayuntamiento de Olot) ; Diputació Provincial de Girona. Estudis, Documentació i Informació

Primera meitat del segle XX, Guerra Civil

ISBN 13: 978-84-8409-272-8
Títol: I al final van passar: Lleida, imatges de derrota i ocupació.
Editorial: Universitat de Lleida. Servei de Publicacions

ISBN 13: 978-84-935522-5-1
Títol: Biblioteques en temps de guerra: el front cultural de la rereguarda: el Penedès 1936-1939
Autor: Comas i Güell, Montserrat
Editorial: Llibres de Matricula

ISBN 13: 978-84-87790-63-8
Títol: El bombardeig de Granollers, 31/5/1938
Autor: Garriga Andreu, Joan
Editorial: Museu de Granollers

ISBN 13: 978-84-936525-6-2
Títol: Les Borges blanques sota les bombes: 70 anys 1938-2008
Autor: Satorra Marín, Jordi; Rubió Sobreperé, Josep
Editorial: Editorial Fonoll

ISBN 13: 978-84-88839-25-1
Títol: El camp de concentració d'Horta, Barcelona 1939
Autor: Monfort, Aram
Editorial: L'Avenç (Barcelona)

ISBN 13: 978-84-8346-598-1
Títol: Crisis del antifascismo: Barcelona, mayo de 1937
Autor: Gallego Margaleff, Fernando José (1953-)
Editorial: Nuevas Ediciones de Bolsillo

ISBN 13: 978-84-7826-855-9

Títol: De la guerra civil, l'exili i el franquisme (1936-1975)

Autor: Díaz Esculies, Daniel (1952-)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-612-9914-0

Títol: Dos horas en los búnkeres de la Jonquera

Autor: Alfaro Gil, Juan Manuel; Fuente de Pablo, Pablo de la (1965-)

Editorial: Fundación Privada Cultural Les Fortaleses Catalanes

ISBN 13: 978-84-612-5237-4

Títol: Dues hores al castell de Sant Ferran de Figueres

Autor: Alfaro Guixot, Juan Manuel

Editorial: Fundación Privada Cultural Les Fortaleses Catalanes

ISBN 13: 978-84-612-5978-6

Títol: Dues hores als "búnquers" de la Jonquera

Autor: Alfaro Gil, Juan Manuel; Fuente de Pablo, Pablo de la (1965-)

Editorial: Fundación Privada Cultural Les Fortaleses Catalanes

ISBN 13: 978-84-8334-942-7

Títol: Entre reixes: records de la presó model (1939)

Autor: Ricard d'Olot, Fra

Editorial: Editorial Mediterrània, S.L.

ISBN 13: 978-84-96767-92-8

Títol: La Generalitat a l'exili

Autor: Sobrequés i Callicó, Jaume (1943-); Morales, Mercè

Editorial: Ara Llibres

ISBN 13: 978-84-7706-065-9

Títol: Girona, bisbat de màrtirs: el martiri dels sacerdots diocesans (1936-1939)

Autor: Marqués Suriñach, Juan (1928-)

Editorial: Palahi Arts Grafiques, S.C.

ISBN 13: 978-84-612-7509-0

Títol: Històries de vida: fonts orals de la lluita obrera i l'antifranquisme al Baix Llobregat

Autor: Burillo Toledano, Lluís ; Graupera Gargallo, Isabel

Editorial: Fundación Utopía-Joan Garcia-Nieto. Estudios Sociales del Baix Llobregat

ISBN 13: 978-84-8485-288-9

Títol: Las hogueras del Pertús: diario de la evacuación de Cataluña

Autor: Orriols, Álvaro de (1894-1976)

Editorial: Ediciós do Castro

ISBN 13: 978-84-89392-71-7

Títol: Imatges 1936-1939: La Guerra Civil a les comarques tarragonines

Editorial: Hermes Comunicacions, S.A.

ISBN 13: 978-84-96862-19-7

Títol: Justicia, no venganza: los ejecutados por el franquismo en Barcelona (1939-1952)

Autor: Corbalán i Gil, Joan

Editorial: Silente

ISBN 13: 978-84-92437-02-3

Títol: L'eterna desunió dels catalans: l'oposició catalanista a Franco (1939-1950)

Autor: Güell Ampuero, Casilda

Editorial: Editorial Base

ISBN 13: 978-84-9779-682-8

Títol: Línia 2, itineraris pels espais de la Guerra Civil a la Segarra

Autor: Oliva i Llorens, Jordi

Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-96908-05-5

Títol: Lleida en guerra: la col·lecció Ramon Rius

Autor: Ramos Villalmanzo, Carlos

Editorial: Institut d'Estudis Ilerdencs

ISBN 13: 978-84-96908-14-7

Títol: Lleida, 1938: fotografies de José Demaría “Campúa”

Autor: Demaría Campúa, José

Editorial: Institut d'Estudis Ilerdencs

ISBN 13: 978-84-95417-79-4

Títol: Lletres de soldats: cartes del front de l'Ebre

Autor: Fané Moncau, Esteve

Editorial: Fundació Carles Pi i Sunyer

ISBN 13: 978-84-8437-984-3

Títol: La memòria perduda dels maquis

Autor: Paniello i Palacio, Josep (1971-)

Editorial: Edicions Proa, S.A.

ISBN 13: 978-84-297-6088-0

Títol: Memòries I: de l'esperança a la desfeta (1920-1939)

Autor: Benet, Josep (1920-2008)

Editorial: Edicions 62, S.A.

ISBN 13: 978-84-92437-01-6

Títol: El meu jurament de 1939: semblança

Autor: Benet, Josep (1920-2008)

Editorial: Editorial Base

ISBN 13: 978-84-95916-90-7

Títol: Els morts clandestins: les fosses comunes de la guerra civil a Catalunya (1936-1939)

Autor: Solé i Barjau, Queralt (1976-)

Editorial: Editorial Afers, S.L.

ISBN 13: 978-84-8367-135-1

Títol: Ni cautivos ni desarmados: asturianos refugiados en Cataluña (1937-1939)

Autor: González López, Eteivino (1937-)

Editorial: Krk Ediciones

ISBN 13: 978-84-612-4035-7

Títol: El Poble Sec (1936-1939): un barri en guerra

Autor: Blanes Forner, María Rosa

Editorial: Centre de Recerca Històrica del Poble-Sec

ISBN 13: 978-84-87790-64-5

Títol: Rastres del bombardeig, 31.05.1938: fotografies de la Biblioteca Nacional d'Espanya

Autor: Grau Mateu, Josep

Editorial: Museu de Granollers

ISBN 13: 978-84-612-7639-4

Títol: "Va caure tot Déu": la repressió del socialisme català (novembre de 1958)

Autor: Ballester, David (1960-)

Editorial: Fundació Rafael Campalans

ISBN 13: 978-84-232-0724-4

Títol: La tragèdia de l'exili republicà català

Autor: Rubio Cuevas, Tàrio (1920-)

Editorial: Rafael Dalmau, Editor

ISBN 13: 978-84-612-2801-0

Títol: Testimonis de sàvia ingenuïtat: els frares caputxins màrtirs a Catalunya en temps de la guerra civil

Autor: Rey Puiggròs, Eduard

Editorial: Framenors Caputxins Catalunya

ISBN 13: 978-84-9743-245-0

Títol: Tarradellas y la industria de guerra de Cataluña (1936-1939)

Autor: Madariaga Fernández, Javier de

Editorial: Editorial Milenio

ISBN 13: 978-84-96766-77-8

Títol: El sumari del president Companys i altres causes

Autor: Lorenzo Rosa, Aïda; Llorenç Rodríguez, Esther

Editorial: Curbet Comunicació Gràfica

ISBN 13: 978-84-612-6206-9

Títol: El Senzill: guerrilla i presó d'un maqui

Autor: Busquets Vergés, Juan

Editorial: Centre d'Estudis Josep Ester Borràs

ISBN 13: 978-84-922160-9-3

Títol: República, guerra i repressió franquista a Cocentaina

Autor: Jover i Domínguez, Francesc

Editorial: Ajuntament de Cocentaina

ISBN 13: 978-84-9867-327-2

Títol: La caída de Cataluña

Autor: Martínez Reverte, Jorge (1948-)

Editorial: RBA LIBROS

ISBN 13: 978-84-9883-072-9

Títol: Caldes de Montbui, 1936-1939: entre la il·lusió i el dol

Autor: Barceló Oliver, Marta

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-9779-690-3

Títol: Catalans a Mèxic

Autor: Murià i Rouret, Josep M.

Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-92583-13-3

Títol: Complot contra Companys: l'afer Rebertés i la trama catalanista per aconseguir la Generalitat durant la Guerra Civil

Autor: Puigventós López, Eduard

Editorial: Institut d'Estudis Catalans

ISBN 13: 978-84-612-4597-0

Títol: Desfeta i recuperació: guerra i postguerra al Pinell de Brai

Autor: Serres Buenaventura, Antònia (1945-)

Editorial: Serres Buenaventura, Antonia

ISBN 13: 978-84-935253-9-2

Títol: La Garriga en temps de guerra

Autor: Badillo Solé, Gemma

Editorial: Malhivern

ISBN 13: 978-84-7426-973-4

Títol: Joglars 77: del escenario al trullo: libertad de expresión y creación colectiva 1968/1978

Editorial: Icaria

ISBN 13: 978-84-9809-054-3

Títol: Lluís Escaler: morir per Catalunya

Autor: Espunyes, Josep (1942-)

Editorial: Editorial Pòrtic, S.A.

ISBN 13: 978-84-96847-41-5

Títol: Memòries i aventures d'un temps i un país: Catalunya 1930-1950

Autor: Grifell i Pons, Lluís

Editorial: Abadía Editors

ISBN 13: 978-84-9850-124-7

Títol: Vivències, la Barcelona que vaig viure 1931-45

Autor: Alba Cusó, Teresa

Editorial: Ajuntament de Barcelona

ISBN 13: 978-84-7202-897-5

Títol: La Comissió de la Indústria de Guerra de Catalunya (1936-1938)

Autor: Pagès, Pelai (1949-)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-7826-948-8

Títol: Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939): rivalitats polítiques i funcionaries a la Generalitat

Autor: Martínez Fiol, David

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-9883-052-1

Títol: El passat des del present, 1902-1935

Autor: Serrahima, Maurici (1902-1979)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-96766-61-7

Títol: Quan Catalunya era revolucionària (i feia la guerra)

Autor: Rosa, Carmel (1912-2006)

Editorial: Curbet Comunicació Gràfica

ISBN 13: 978-84-612-8869-4

Títol: La columna Macià-Companys

Autor: Hernández, F. X. (1954-); Iñiguez Gràcia, David

Editorial: Fundació Josep Irla i Bosch

ISBN 13: 978-84-9787-340-6

Títol: El dia revolt: literatura catalana de l'exili

Autor: Guillamon, Julià (1962-)

Editorial: Editorial Empuries

ISBN 13: 978-84-85031-92-4

Títol: Les avantguardes: surrealisme i revolució (1914-1939)

Autor: Aisa i Pàmols, Ferran (1948-)

Editorial: Editorial Base

ISBN 13: 978-84-8485-288-9

Títol: Las hogueras del Pertús: diario de la evacuación de Cataluña

Autor: Orriols, Álvaro de (1894-1976)

Editorial: Edicions do Castro

Històries generals de Catalunya

ISBN 13: 978-84-92487-27-1

Títol: Coronica universal del Principat de Cathalunya

Autor: Pujades, Hieronym

Editorial: Editorial Órbigo, S.L.

ISBN 13: 978-84-92624-93-5

Títol: Historia de Cataluña

Autor: Desclot, Bernat

Editorial: Editorial Órbigo, S.L.

ISBN 13: 978-84-370-7263-0

Títol: Naciones sin nacionalismo: Cataluña en la monarquía hispánica (siglos XVI-XVII)

Autor: Torres i Sans, Xavier (1955-)

Editorial: Universitat de València. Servei de Publicacions

ISBN 13: 978-84-96716-94-0

Títol: Narracions sobre la història de Catalunya

Autor: Domingo Peña, Maria Antònia

Editorial: Emboscall

ISBN 13: 978-84-96484-96-2

Títol: Síntesis histórica de Cataluña

Autor: Piera Llopart, Josep

Editorial: Marrè Produccions Editorials, S.L.

ISBN 13: 978-84-232-0715-2

Títol: La clau del regne: Girona, setges i mites

Autor: Clarà i Resplandis, Josep (1949-)

Editorial: Rafael Dalmau, Editor

ISBN 13: 978-84-393-7882-2

Títol: Un mar de leyes: de Jaime I a Lepanto

Editorial: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya)

ISBN 13: 978-84-393-7883-9

Títol: Un mar de leyes: de Jaime I a Lepanto

Editorial: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya)

ISBN 13: 978-84-393-7881-5

Títol: Un mar de lleis: de Jaume I a Lepant

Editorial: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya)

ISBN 13: 978-84-9756-566-0

Títol: Los Gobiernos de la Generalitat

Autor: Anguera, Pere (1953-); Duch i Plana, Montserrat

Editorial: Editorial Síntesis, S.A.

ISBN 13: 978-84-96038-32-5

Títol: Història contemporània de Catalunya: l'impuls immobiliari

Autor: Font, Àngel (1944-)

Editorial: Publi Corinti, S.L. Editora

ISBN 13: 978-84-297-6176-4

Títol: Història de la cultura catalana: Barcelona 1900

Editorial: Edicions 62, S.A.

ISBN 13: 978-84-96742-72-7

Títol: Ciència, tècnica i agricultura a la Catalunya de la Il·lustració (1766-1821)

Autor: Bernat López, Pasqual

Editorial: Documenta Universitaria

ISBN 13: 978-84-7283-976-2

Títol: El mapa com a llenguatge geogràfic: recull de textos històrics (s. XVII-XX)

Editorial: Institut d'Estudis Catalans

ISBN 13: 978-84-9779-608-8

Títol: Una mirada catalana a l'Àfrica: viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)

Editorial: Pagés Editors, S.L.

Catalanisme

ISBN 13: 978-84-936431-4-0

Títol: El catalanisme ha mort, visca Catalunya!: el pas endavant del pujolisme per a la convergència del segle XXI

Autor: Planas i Rivas, Ignasi

Editorial: Dux Editorial, S. L.

ISBN 13: 978-84-9779-684-2

Títol: El moment de dir prou: la manifesta incompatibilitat amb Espanya

Autor: Strubell i Trueta, Antoni (1952-)

Editorial: Pagés Editors, S.L.

ISBN 13: 978-84-85031-91-7

Títol: Història dels moviments nacionalistes

Autor: Rovira i Virgili, A.

Editorial: Editorial Base

ISBN 13: 978-84-8334-883-3

Títol: La desafecció política a Catalunya: una mirada qualitativa

Autor: Blanco Fillola, Ismael ; Mas Codina, Pau

Editorial: Editorial Mediterrània, S.L.

ISBN 13: 978-84-85031-99-3

Títol: Els moviments d'emancipació nacional: l'aspecte teòric i la solució pràctica de la qüestió

Autor: Nin, Andreu (1892-1937)

Editorial: Editorial Base

ISBN 13: 978-84-9809-043-7

Títol: Les veus d'una nació viva: escrits i pensaments per comprendre Catalunya

Editorial: Editorial Pòrtic, S.A.

ISBN 13: 978-84-88839-26-8

Títol: Llengua, nació i diglòssia

Autor: Marfany Garcia, Joan-Lluís

Editorial: L'Avenç (Barcelona)

ISBN 13: 978-84-9883-016-3

Títol: L'onze de setembre: història de la Diada (1886-1938)

Autor: Anguera, Pere (1953-)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-9809-037-6

Títol: Catalunya, estat de la nació

Editorial: Editorial Pòrtic, S.A.

ISBN 13: 978-84-95916-97-6

Títol: Prat de la Riba i la historiografia catalana: intel·lectuals i crisi política a la fi del segle XIX

Autor: Cattini, Giovanni C.

Editorial: Editorial Afers, S.L.

Història recent

ISBN 13: 978-84-935615-8-1

Títol: La glòria i el poder: gestació d'un ajuntament democràtic: Cornellà de Llobregat

Autor: Prieto i Caballé, Frederic (1940-)

Editorial: Edicions del Llobregat

ISBN 13: 978-84-8496-136-9

Títol: Germans Sàbat, 50 anys, 1958-2008

Autor: Carmaniu Mainadé, Xavier

Editorial: Ajuntament de Girona. Servei de Publicacions

ISBN 13: 978-84-8334-892-5

Títol: Història dels 40 anys de justícia i pau de Barcelona

Autor: Garí de Barbarà, Xavier

Editorial: Editorial Mediterrània, S.L.

ISBN 13: 978-84-412-1775-1

Títol: Història, política, societat i cultura del països catalans: l'inici del nou mil·lenni, 1998-2007

Editorial: Enciclopèdia Catalana, S.A.

ISBN 13: 978-84-8334-884-0

Títol: Immigrants a les ciutats: segregació i agrupació territorial de la població estrangera a Catalunya

Autor: Martori i Cañas, Joan Carles; Hoberg, Karen; Fullondo Elordui-Zapateritxe, Arkaitz

Editorial: Editorial Mediterrània, S.L.

ISBN 13: 978-84-612-4699-1

Títol: Memòria i història: Vallès oriental, 1936-2008

Autor: Garriga Andreu, Joan

Editorial: Premsa D'Osona, S.A.

ISBN 13: 978-84-95916-96-9

Títol: Nacionalisme i autogovern: Catalunya, 1980-2003

Autor: Lo Cascio, Paola

Editorial: Editorial Afers, S.L.

ISBN 13: 978-84-393-7922-5

Títol: El paper de Catalunya en l'Europa del segle XXI

Autor: Carod-Rovira, Josep-Lluís (1952-)

Editorial: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya)

ISBN 13: 978-84-95201-22-5

Títol: La participación directa de las Comunidades Autónomas en el Consejo de la Unión Europea: atención especial a Cataluña

Autor: Elvira Ayuso, Lorena

Editorial: Universitat Autònoma de Barcelona. Institut Universitari d'Estudis Europeus

ISBN 13: 978-84-612-5177-3

Títol: PSC, 30 anys de socialismo català

Editorial: Fundació Rafael Campalans

ISBN 13: 978-84-935228-7-2

Títol: Una presència decisiva: crònica gràfica de CCOO de Catalunya, 1964-2008

Autor: Ysàs i Solanes, Pere (1955-)

Editorial: Edicions Dau

ISBN 13: 978-84-606-4483-5

Títol: La primera dècada de lluita antinuclear a Catalunya (1970-1980)

Autor: García, Xavier (1950-)

Editorial: Arxiu Comarcal del Priorat

ISBN 13: 978-84-87064-66-1

Títol: Temps d'interseccions: la joventut comunista de Catalunya (1970-1980)

Autor: Domenech Sampere, Xavier

Editorial: Fundación Francisco Ferrer

ISBN 13: 978-84-92583-08-9

Títol: L'estatut del 2006: el dret i els drets de Catalunya a la cruïlla del segle XXI: Barcelona, abril-maig de 2007

Editorial: Institut d'Estudis Catalans

ISBN 13: 978-84-96160-85-9

Títol: Estatuto de autonomía de Cataluña

Editorial: Joxman Editores Multimedia, S.L.

ISBN 13: 978-84-9883-043-9

Títol: De la fosca al desvetllament: el Front Nacional de Catalunya a la dècada dels cinquanta

Autor: Prims Vila, Roger

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-96742-45-1

Títol: De Pujol a Maragall: comunicació política i comportament electoral a les eleccions catalanes de 2003 [Recurso electrónico]

Autor: Gifreu, Josep

Editorial: Documenta Universitaria

ISBN 13: 978-84-393-7871-6

Títol: Competitivitat exterior i especialització comercial de Catalunya 1995-2004: canvis a la quota mercat i tipologia del comerç intraindustrial català en els mercats de la UE-15

Autor: Oliver i Alonso, Josep

Editorial: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions (Catalunya)

ISBN 13: 978-84-92406-61-6

Títol: Catalunya a judici

Autor: Homs i Molist, Francesc

Editorial: Ara Llibres

ISBN 13: 978-84-9883-059-0

Títol: Escriptors i erudits contemporanis: vuitena sèrie

Autor: Massot i Muntaner, Josep (1941-)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

ISBN 13: 978-84-9883-022-4

Títol: El neoespanyolisme radical a Catalunya: la formació de Ciutadans-Partido de la Ciudadanía (C's)

Autor: Díaz Esculies, Daniel (1952-)

Editorial: Publicacions Abadía Montserrat, S.A.

